

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови

**Наталія Венжинович
Ірина Філак**

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

**Навчально-методичний посібник
для магістрантів філологічного факультету**

Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність	014.01 Середня освіта (Українська мова і література)
Освітня програма	8.014 «Українська мова і література»
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2023

УДК 81 (076)

Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
протокол № 9 від 28 червня 2023 року

Укладачі:

Венжинович Н.Ф., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
української мови Ужгородського національного університету
Філак І.Я., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Ужгородського національного університету

Рецензенти:

Вегеш А.І., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Ужгородського національного університету;
Негер О.Б., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Ужгородського національного університету

Відповідальний за випуск:

Венжинович Н.Ф. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
української мови філологічного факультету Ужгородського національного
університету

Методика викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти :
навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань **01**
Освіта/Педагогіка спеціальності **014 Середня освіта** предметної спеціальності
014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітньої програми
«Українська мова і література» / Уклад. Н.Ф. Венжинович, І.Я. Філак.
Ужгород, 2023. 86 с.

Методичний посібник адресований магістрантам, які вивчають дисципліну
«Методика викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти» відповідно до
навчального плану. Пропонований навчально-методичний посібник допоможе
здобувачам освіти готуватися до практичних занять, формувати навички
професійної комунікації, удосконалювати культуру педагогічного мовлення,
творче мислення, мотивувати й скеровувати поведінку особистості.

У методичному посібнику вміщено програму навчальної дисципліни, теми,
питання та найважливіший теоретичний матеріал. До кожної з тем подано список
літератури.

© Венжинович Н.Ф., 2023 рік

© Філак І Я., 2023 рік

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2023 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОБОЧА ПРОГРАМА	6
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	11
ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТЕОРЕТИЧНОЇ УСПІШНОСТІ	18
МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	21
Тема 1. Методика української мови у вищій школі як наука і фахова Дисципліна	21
ТЕМА 2. Історія розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі	23
ТЕМА 3. Організація навчального (освітнього) процесу в умовах сучасного закладу освіти	28
ТЕМА 4. Новітні педагогічні технології	31
ТЕМА 5. Форми організації навчання й контролю	40
Тема 6. Методи навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти	43
ТЕМА 7. Засоби навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти	46
ТЕМА 8. Організація діяльності студентів під час проходження практик	50
ТЕМА 9. Організація контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів	63
ТЕМА 10. Організація дослідницької діяльності здобувачів освіти у ЗО	60
ТЕМА 11. Організація самостійної роботи студентів	72
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	80

ПЕРЕДМОВА

Магістерська філологічна освіта як в Україні, так і в інших країнах далекого і близького зарубіжжя сьогодні вже не може розвиватися лише в рамках старих парадигм. Вища школа потребує викладача з насамперед розвиненими практикоорієнтованими профільними компетентностями. Йдеться зокрема і про методичну компетентність.

Важливе місце в системі магістеріуму посідає мовно-методичний курс. Основна мета курсу – з урахуванням сучасних підходів (особистісно-діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного, культурологічного, контекстно-розвивального) допомогти опанувати гуманістичні технології проведення занять з лінгвістичних дисциплін для розвитку мовної особистості.

Методика викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти – це педагогічна прикладна наука, що має свій предмет, завдання й методи дослідження.

Метою курсу є підготовка магістрів до виконання обов'язків викладача лінгвістичних дисциплін у закладах освіти різних рівнів, зокрема у закладах вищої освіти.

Завдання курсу:

- з'ясувати зміст і структуру циклу лінгвістичних дисциплін у ЗВО, курсу української мови у профільних класах загальноосвітньої школи, в освітніх закладах нового типу;
- розширити, поглибити набуті знання про вчених у галузі лінгвістики і лінгвометодики;
- сформувати вміння планувати навчально-виховний процес у вищих закладах освіти і профільних класах загальноосвітньої школи, створювати програмно-методичне, дидактичне забезпечення (навчальні програми з лінгвістичних курсів, зокрема кредитно-модульні, виготовляти дидактичний матеріал, впроваджувати засоби педагогічної діагностики рівня знань, умінь і навичок студентської та учнівської молоді);

- охарактеризувати основні форми занять з лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням модульно-рейтингового навчання;
- простудіювати особливості організації та керівництва самостійною навчальною і науковою діяльністю студентів, учнів профільних класів загальноосвітньої школи (профіль – українська філологія), освітніх закладів нового типу;
- дослідити можливості фахових практик для розвитку мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій студентів філологічних факультетів вищих навчальних педагогічних закладів,
- сформувати вміння проводити лінгвістичні і лінгвометодичні дослідження;
- виховати відповідальне ставлення до професії викладача, прагнення постійно займатися самоосвітою, саморозвитком, самовдосконаленням.

Зміст курсу тісно пов'язаний з іншими навчальними дисциплінами, насамперед мовознавством, літературознавством, риторикою, стилістикою, психологією, педагогікою вищої школи тощо.

Мовознавство, літературознавство допомагають визначити зміст курсу. Педагогіка вищої школи обґрунтовує зміст і завдання вузівської освіти й виховання, допомагає визначити найбільш результативні принципи, методи, форми, засоби навчання, сприяє правильному відбору ілюстративного матеріалу, забезпечує зв'язок із шкільним курсом. Психологія накреслює оптимальні шляхи навчання студентів з урахуванням їхніх психологічних особливостей, умотивовує доцільність використання методів, засобів навчання.

РОБОЧА ПРОГРАМА

Робоча програма навчальної дисципліни **«Методика викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти»** для здобувачів вищої освіти галузі знань **01 Освіта/Педагогіка** спеціальності **014 Середня освіта** предметної спеціальності **014.01 Середня освіта (Українська мова і література)** освітньої програми **«Українська мова і література»**.

Розробники: Венжинович Н.Ф., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови ДВНЗ «УжНУ»,

Філак І.Я., канд. філол. н., доцент кафедри української мови ДВНЗ «УжНУ»

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри української мови

Протокол № 12 від 26 червня 2023 року

Завідувач кафедри _____ Наталія ВЕНЖИНОВИЧ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	1	1
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: 3 аудиторних – 48 самостійної роботи студента – 72	1	1
	Лекції:	
	28	8
	Практичні (семінарські):	
	20	6
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: письмова	Самостійна робота:	
	72	112

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти» є підготовка здобувачів освіти другого (магістерського) рівня до виконання обов'язків вчителя/викладача мовознавчих дисциплін в галузі середньої, передвищої та вищої освіти, проведення науково-пошукової роботи, керівництва дослідницькою роботою здобувачів освіти, організації навчально-виховного процесу найефективнішими формами, найдоцільнішими методами та прийомами навчання на сучасному етапі.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

- здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 2);
- уміння застосовувати отримані знання на практиці (ЗК 3);
- здатність визначати, формулювати та розв'язувати проблеми (ЗК 4);
- Здатність до ефективної комунікативної діяльності та міжособистісної взаємодії у професійній сфері (ЗК6);
- Готовність до безперервного навчання та оволодіння сучасними знаннями (ЗК 9);
- Здатність до критики та самокритики (ЗК 10);
- Здатність публічно презентувати результати роботи, висловлювати та обґрунтовувати власну думку(ЗК 11);
- Уміння адаптуватися до нових ситуацій у професійній діяльності (ЗК 13).
- Теоретична і практична готовність до викладання української мови та літератури; уміння здобувати, аналізувати, узагальнювати й використовувати інформацію в навчальному процесі (ФК 1);
- Здатність до критичного осмислення історичних надбань та новітніх досягнень філологічної науки (ФК 2);
- Володіння методологією і методами наукового дослідження з урахуванням класичних і новітніх принципів, здатність застосовувати теоретичні знання в практичній роботі з філології, виконання завдань, що містять елементи проблемного пошуку, вміння виконувати нетипові завдання дослідницького характеру, підготовка та захист дослідницьких проєктів (ФК 3);
- Здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень (ФК 4);
- Здатність чітко й виразно висловлювати думку, використовувати знання законів техніки мовлення: правильна постановка дихання, розвиток голосу, чітка та зрозуміла дикція, нормативна орфоепія (ФК 5);
- Готовність до творчого пошуку, саморозвитку, креативності, засвоєння і впровадження нових інформаційних технологій у науковій та педагогічній діяльності (ФК 8);
- Здатність до розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок із різних наук (ФК 10);
- Уміння організовувати навчально-виховний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості учнів чи студентів (ФК 11);
- Готовність вивчати й упроваджувати у власну педагогічну й наукову діяльність передовий досвід відомих науковців та вчителів-практиків (ФК 12);
- Здатність забезпечувати ефективну комунікацію під час освітнього процесу (ФК 13);
- Здатність виконувати професійну діяльність відповідно до стандартів якості (ФК 14).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Методика викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти**» є опанування навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП) «Бакалавр».

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «**Українська мова і література**» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних *результатів навчання (ПРН)*:

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Знає сучасні філологічні й дидактичні засади навчання української мови та літератури, мовні норми, соціокультурну ситуацію розвитку української мови, особливості використання мовних одиниць у різних комунікативних ситуаціях, мовний дискурс художньої літератури, провідні тенденції розвитку літературного процесу в Україні.	РН1
Здатний оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення.	РН 2
Здатний оцінювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки.	РН9
Уміє характеризувати теоретичні та практичні аспекти конкретної філологічної галузі.	РН 10
Застосовує поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації.	РН11
Уміє проводити науковий аналіз мовного й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних	РН 12
Дотримується правил академічної доброчесності	РН 13
Уміє доступно й аргументовано пояснювати сутність конкретних філологічних питань і власну точку зору на них як фахівцем, так і широкому загалу.	РН14
Уміє використовувати спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі для розв'язання складних завдань і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог	РН 20

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після вивчення дисципліни «**Методика викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти**»

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Теоретично і практично опанував сучасні засади навчання української мови та літератури, володіє мовними нормами, уміє їх застосовувати в сучасній соціокультурній ситуації та використовує у професійній діяльності.	РН 1,

Націлений на ефективну стратегію професійного вдосконалення, саморозвитку на основі самооцінки власної діяльності	РН 2,
Уміє давати оцінку історичних надбань та найновіших досягнень філологічної науки	РН 9
Виявляє уміння оцінювати та застосовувати теоретичні та практичні здобутки у конкретній філологічній галузі.	РН 10,
У професійній діяльності застосовує поглиблені знання з обраної спеціалізації з метою зацікавити здобувачів освіти філологічною наукою.	РН 11
Кваліфіковано виконує аналіз мовного та літературного матеріалу, уміє інтерпретувати та систематизувати отримані результати з урахуванням сучасних наукових даних, узагальнювати та оцінювати перспективи проведеної роботи.	РН12
Дотримується правил академічної доброчесності у професійній діяльності.	РН 13
Володіє здатністю та умінням науково, доступно та аргументовано пояснювати конкретні філологічні питання, має власний погляд на обговорювану ситуацію та може пояснити її фахівцям та загалу.	РН 14
Використовує спеціалізовані концептуальні знання з обраної філологічної галузі при розв'язанні актуальних, часто суперечливих завдань і проблем, що потребують актуалізації та інтеграції знань, зокрема в умовах нової та недостатньої інформації, альтернативних вимог нашого часу.	РН 20

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- виконання письмових завдань;
- відповіді на семінарських заняттях;
- виконання індивідуальних завдань з демонстрацією практичних навичок;
- аналітичні звіти, реферати;
- розв'язування ситуативних задач;
- співбесіда за результатами самостійної роботи;
- тести;
- іспит.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: **виконання письмових завдань, виступи на практичних заняттях.**

Форма модульного контролю: **відповідь на теоретичні питання, тестування**

Форма підсумкового семестрового контролю: іспит.

Перевірка та оцінювання знань, умінь і практичних навичок студентів здійснюються за 100-бальною, ECTS та національною шкалами.

Загальна оцінка за один змістовий модуль складається з оцінок за результатами поточного модульного контролю та письмового тестування.

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	40	10	40
Презентація	1	10	1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Поточне оцінювання проводиться під час практичних занять. Оцінка складається з оцінок за відповіді на практичних заняттях (1-10 балів за кожну відповідь), Відповіді на два теоретичні питання (1-5 балів на кожне питання), оцінок за тестовий контроль (1-10 балів), за участь в обговоренні виступів та презентаційних матеріалів (1-10) балів. Максимальна оцінка за модульне поточне оцінювання – 50 балів (табл.5.4).

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Модуль 1. Навчальний процес у ЗО

Тема 1. Методика навчання мовознавчих дисциплін як наука і навчальна дисципліна.

Загальні питання методики навчання мовознавчих дисциплін як галузі сучасної педагогічної науки. Об'єкт, предмет методики навчання мовознавчих дисциплін у ЗО. Підходи до навчання мовознавчих дисциплін. Закономірності, принципи методики навчання мовознавчих дисциплін у базовій, середній. Передвищій та вищій школі. Зв'язок методики навчання мовознавчих дисциплін із суміжними науками. Зміст і структура курсу. Методи наукового дослідження.

Тема 2. Історія розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі

Основні етапи становлення й розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти. Особливості становлення й розвитку методики викладання мовознавчих дисциплін у вищій школі наприкінці XIX-30-рр. XX століття. Розвиток методики викладання мовознавчих дисциплін у 40 – 60-і роки XX століття. Розвиток методики навчання мовознавчих дисциплін у 70–90-і рр. XX століття. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К. Ушинського, Г. Ващенко, С. Чавдарова, В. Сухомлинського, О. Біляєва. Розвиток методики навчання мовознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах на сучасному етапі.

Тема 3. Організація навчального (освітнього) процесу

Особливості організації навчального процесу. Навчальний план як документ, що визначає графік навчального процесу, перелік, послідовність та час вивчення навчальних дисциплін, форми навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю. Призначення навчальних програм з мовознавчих дисциплін, особливості їх побудови. Аналіз змісту навчальних планів, програм, підручників, посібників.

Тема 4. Новітні педагогічні технології

Понятійні ознаки дефініції “технологія”. Сучасні педагогічні технології. Класифікації технологій. Сутність та основні категорії проблемного навчання. Модульно-рейтингова система навчання. Особливості використання педагогічних технологій у системі професійної підготовки майбутнього вчителя - словесника.

Тема 5. Форми навчання й контролю. Лекція як традиційна форма навчання

Форми аудиторної роботи зі студентами: лекції, практичні, лабораторні заняття, спецкурси, спецсемінари. Значення лекції в навчально-виховному процесі. Класифікації лекцій. Вимоги до лекції. Використання засобів навчання під час лекцій.

Тема 6. Форми навчання й контролю.

Практичні, семінарські заняття, колоквіуми, дидактичні ігри. Залік, екзамен, колоквіум як форми контролю. Роль дидактичної гри в навчанні студентів-філологів. Індивідуальна та самостійна робота студентів.

Тема 7. Методи навчання у закладах освіти

Поняття про методи навчання. Класифікації методів навчання. Традиційні й нетрадиційні методи навчання мовознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах. Лекційний метод. Дискусія. Моделювання. Дидактична гра. Інтерактивні методи і прийоми. Метод проектів.

Модуль 2. Організація діяльності ЗО

Тема 8-9. Засоби навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти

Роль та місце засобів навчання в педагогічному процесі вищої школи. Методика використання підручників, посібників, довідкових, лексикографічних видань. Особливості дистанційного навчання у ЗО. Електронний підручник як засіб навчання нового покоління. Лінгводидактичні можливості мережевого сервісу. Блоги, подкасти, методика їх застосування в освітньому процесі.

Тема 10. Організація діяльності здобувачів освіти під час проходження педагогічної практики

Роль практики у формуванні професійної компетентності студентів-філологів. Види практик. Зміст і мета педагогічної практики здобувачів освіти різних рівнів. Своєрідність проходження педпрактики в профільній школі.

Тема 11. Організація контролю та оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в ЗО.

Поняття про контроль. Функції контролю. Принципи контролю. Види і форми контролю. Особливості тестового контролю. Види тестових завдань. Переваги і недоліки тестових завдань. Кредитно-накопичувальна система оцінювання.

Тема 12. Організація дослідницької діяльності здобувачів освіти в ЗО

Поняття про науково-дослідницьку роботу студентів. Значення дослідницької роботи у формуванні майбутніх фахівців. Напрями наукової роботи. Види студентських наукових робіт. Методи дослідження.

Тема 13. Організація самостійної роботи студентів

Поняття про самостійну роботу. Функції викладача в організації самостійної роботи студентів. Класифікації типів і видів самостійної роботи. Організація самостійної роботи з науково-навчальними текстами. Робота майбутнього фахівця з книгою

Тема 14. Актуальні питання методики навчання мовознавчих дисциплін

Реалізація сучасних підходів до навчання мовознавчих дисциплін. Когнітивна методика навчання української мови. Педагогічний дискурс. Суб'єкти дискурсу – викладач-студент (учитель-учень). Шляхи і засоби підвищення ефективності формування професійної компетентності учителя-словесника. Учитель-словесник – мовна особистість елітарного типу. Комп'ютерна лінгводидактика.

2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	П			с.р.		л	П			с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8					
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Навчальний процес у ЗО												
.												
Тема 1. Методика навчання мовознавчих дисциплін як наука і навчальна дисципліна.	8	2	1			5	9	1				8

Тема 2. Історія розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі	8	2	1			5	9	1				8
Тема 3. Організація навчального (освітнього) процесу	9	2	2			5	9	1				8
Тема 4. Новітні педагогічні технології.	9	2	2			5	9	1				8
Тема 5. Форми навчання й контролю. Лекція як традиційна форма навчання	8	2	1			5	9		1			8
Тема 6. Форми навчання й контролю	8	2	1			5	8					8
Тема 7. Методи навчання у закладах освіти	10	2	2			6	9		1			8
МКО №1												
Разом за змістовим модулем 1	60	14	10			36	62	4	2			56
Змістовий модуль 2												
Організація діяльності ЗО												
Тема 8-9. Засоби навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти		4	2			10	19		1	2		16
Тема 10. Організація діяльності здобувачів освіти під час проходження педагогічної практики		2	1			5	9		1			8
Тема 11. Організація контролю та оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в ЗО.		2	1			5	9		1			8
Тема 12. Організація дослідницької діяльності здобувачів освіти в ЗО		2	2			5	9		1			8
Тема 13. Організація самостійної роботи студентів		2	2			5	9			1		8
Тема 14. Актуальні питання методики навчання мовознавчих дисциплін		2	2			6	9			1		8
МКО № 2												
Разом за змістовим модулем 2		14	10			36	64		4	4		56
Разом	120	28	20			72	126		8	6		112

3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Денна форма	Заочна форма
Змістовий модуль 1.			
1	Методика навчання мовознавчих дисциплін як наука і навчальна дисципліна. Загальні питання методики навчання мовознавчих дисциплін як галузі сучасної педагогічної науки. Об'єкт, предмет методики навчання мовознавчих дисциплін у ЗО. Підходи до навчання мовознавчих дисциплін. Закономірності, принципи методики навчання мовознавчих дисциплін у базовій, середній, передвищій та вищій школі. Зв'язок методики навчання мовознавчих дисциплін із суміжними науками. Зміст і структура курсу. Методи наукового дослідження. Історія розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі Основні етапи становлення й розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти. . Розвиток методики навчання мовознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах на сучасному етапі.	2	
2	Організація навчального (освітнього) процесу Особливості організації навчального процесу. Навчальний план як документ, що визначає графік навчального процесу, перелік, послідовність та час вивчення навчальних дисциплін, форми навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю. Призначення навчальних програм з мовознавчих дисциплін, особливості їх побудови. Аналіз змісту навчальних планів, програм, підручників, посібників	2	
3	Новітні педагогічні технології Понятійні ознаки дефініції “технологія”. Сучасні педагогічні технології. Класифікації технологій. Сутність та основні категорії проблемного навчання. Модульно-рейтингова система навчання. Особливості використання педагогічних технологій у системі професійної підготовки майбутнього вчителя - словесника.	2	
4	Форми навчання й контролю. Лекція як традиційна форма навчання Форми аудиторної роботи зі студентами: лекції, практичні, лабораторні заняття, спецкурси, спецсемінари. Значення лекції в навчально-виховному процесі. Класифікації лекцій. Вимоги до лекції. Використання засобів навчання під час лекцій. Практичні, семінарські заняття, колоквіуми, дидактичні ігри. Залік, екзамен, колоквіум як форми контролю. Роль дидактичної гри в навчанні студентів-філологів. Індивідуальна та самостійна робота студентів.	2	1
5	Методи навчання у закладах освіти Поняття про методи навчання. Класифікації методів навчання. Традиційні й нетрадиційні методи навчання мовознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах. Лекційний метод. Дискусія. Моделювання. Дидактична гра. Інтерактивні методи і прийоми. Метод проєктів	2	
	МКО № 1		

	Змістовий модуль 2.		
6	Засоби навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти Роль та місце засобів навчання в педагогічному процесі вищої школи. Методика використання підручників, посібників, довідкових, лексикографічних видань. Особливості дистанційного навчання у ЗО. Електронний підручник як засіб навчання нового покоління. Лінгводидактичні можливості мережевого сервісу. Блоги, подкасти, методика їх застосування в освітньому процесі.	2	
7	Організація діяльності здобувачів освіти під час проходження педагогічної практики. Роль практики у формуванні професійної компетентності студентів-філологів. Види практик. Зміст і мета педагогічної практики здобувачів освіти різних рівнів. Своєрідність проходження педпрактики в профільній школі Організація контролю та оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в ЗО. Поняття про контроль. Функції контролю. Принципи контролю. Види і форми контролю. Особливості тестового контролю. Види тестових завдань. Переваги і недоліки тестових завдань. Кредитно-накопичувальна система оцінювання	2	
8	Організація дослідницької діяльності здобувачів освіти в ЗО. Поняття про науково-дослідницьку роботу студентів. Значення дослідницької роботи у формуванні майбутніх фахівців. Напрями наукової роботи. Види студентських наукових робіт. Методи дослідження	2	
9	Організація самостійної роботи студентів. Поняття про самостійну роботу. Функції викладача в організації самостійної роботи студентів. Класифікації типів і видів самостійної роботи. Організація самостійної роботи з науково-навчальними текстами. Робота майбутнього фахівця з книгою	2	
10	Актуальні питання методики навчання мовознавчих дисциплін. Реалізація сучасних підходів до навчання мовознавчих дисциплін. Когнітивна методика навчання української мови. Педагогічний дискурс. Суб'єкти дискурсу – викладач-студент (учитель-учень). Шляхи і засоби підвищення ефективності формування професійної компетентності учителя-словесника.	2	
	МКО № 2		
	Разом	20	

4. Самостійна робота

№ п.п	Назва теми	Денна форма	Заочна форма
Змістовий модуль 1.			

1.	Методика навчання мовознавчих дисциплін як наука і навчальна дисципліна. Загальні питання методики навчання мовознавчих дисциплін як галузі сучасної педагогічної науки. Об'єкт, предмет методики навчання мовознавчих дисциплін у ЗО. Підходи до навчання мовознавчих	5	8
2.	Історія розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі Основні етапи становлення й розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти. Особливості становлення й розвитку методики викладання мовознавчих дисциплін у вищій школі наприкінці XIX-30-рр. XX століття. Розвиток методики викладання мовознавчих	5	8
3.	Організація навчального (освітнього) процесу Особливості організації навчального процесу. Навчальний план як документ, що визначає графік навчального процесу, перелік,	5	8
4.	Новітні педагогічні технології Понятійні ознаки дефініції "технологія". Сучасні педагогічні технології. Класифікації технологій. Сутність та основні категорії проблемного навчання. Модульно-рейтингова система навчання. Особливості	5	8
5.	Форми навчання й контролю. Лекція як традиційна форма навчання Форми аудиторної роботи зі студентами: лекції, практичні, лабораторні заняття, спецкурси, спецсемінари. Значення лекції в навчально-виховному	5	8
6.	Форми навчання й контролю. Практичні, семінарські заняття, колоквиуми, дидактичні ігри. Залік, екзамен, колоквиум як форми контролю. Роль дидактичної гри в навчанні	5	8
7.	Методи навчання у закладах освіти Поняття про методи навчання. Класифікації методів навчання. Традиційні й нетрадиційні методи навчання мовознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах. Лекційний метод. Дискусія. Моделювання. Дидактична гра. Інтерактивні методи і прийоми. Метод проектів	6	8
	Разом за модуль №1	36	56
Змістовий модуль 2.			
8.	Засоби навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти Роль та місце засобів навчання в педагогічному процесі вищої школи. Методика використання підручників, посібників, довідкових, лексикографічних видань.	5	8
9.	Засоби навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти Особливості дистанційного навчання у ЗО. Електронний підручник як засіб навчання нового покоління. Лінгводидактичні можливості мережевого сервісу. Блоги, подкасти, методика їх застосування в	5	8
10.	Організація діяльності здобувачів освіти під час проходження педагогічної практики Роль практики у формуванні професійної компетентності студентів-філологів. Види практик. Зміст і мета педагогічної практики	5	8
11.	Організація контролю та оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в ЗО. Поняття про контроль. Функції контролю. Принципи контролю. Види і	5	8
12.	Організація дослідницької діяльності здобувачів освіти в ЗО Поняття про науково-дослідницьку роботу студентів. Значення дослідницької роботи у формуванні майбутніх фахівців. Напрями наукової	5	8
13.	Організація самостійної роботи студентів Поняття про самостійну роботу. Функції викладача в організації самостійної роботи студентів. Класифікації типів і видів самостійної	5	8

14.	Актуальні питання методики навчання мовознавчих дисциплін Реалізація сучасних підходів до навчання мовознавчих дисциплін. Когнітивна методика навчання української мови. Педагогічний дискурс. Суб'єкти дискурсу – викладач-студент (учитель-учень). Шляхи і засоби підвищення ефективності формування професійної компетентності	6	8
	Разом за модуль №2	36	56
	Разом за модуль №1	72	112

ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Технічні засоби: офісні додатки, електронне навчання в середовищі Moodle, сайт електронного навчання УжНУ (<https://e-learn.uzhnu.edu.ua/>), Google Meet.

Обладнання: персональний комп'ютер, мультимедійний проєктор, інтерактивна дошка.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТЕОРЕТИЧНОЇ УСПІШНОСТІ

1. Об'єкт, предмет та принципи дидактики закладів щевіти. Зв'язок із суміжними науками.
2. Зміст і структура курсу “Методика навчання мовознавчих дисциплін у ЗО”.
Методи наукового дослідження.
3. Основні етапи становлення й розвитку методики навчання лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах.
4. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К. Ушинського.
5. Внесок у вітчизняну педагогічну науку В. Сухомлинського.
6. Внесок у вітчизняну педагогічну науку С. Чавдарова.
7. Внесок у вітчизняну педагогічну науку Г. Ваценка.
8. Внесок у вітчизняну педагогічну науку О. Біляєва.
9. Внесок у вітчизняну педагогічну науку М. Стельмаховича.
10. Розвиток методики навчання мовознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах на сучасному етапі.
11. Розвиток різноступеневої вищої школи й освіти в умовах незалежної України та завдання сучасної методики
12. Сутність і основні категорії проблемного навчання.
13. Модульно-рейтингова система навчання.
14. Новітні педагогічні технології.
15. Форми навчання й контролю у дидактиці вищих навчальних закладів.
16. Форми аудиторної роботи зі студентами: лекція, практичні, лабораторні заняття, спецкурси, спецсеінари, спецпрактикуми.
17. Види лекцій.
18. Залік, екзамен, колоквіум як форми контролю.
19. Індивідуальна та самостійна робота студентів.
20. Традиційні й нетрадиційні методи навчання мовознавчих дисциплін у ЗО.
21. Лекційний метод навчання у вищих закладах освіти.
22. Дискусія у вищих закладах освіти.

23. Моделювання у вищих закладах освіти.
24. Дидактична гра у вищих закладах освіти.
25. Засоби навчання, їх роль, місце та методика використання у процесі навчання лінгвістичних дисциплін.
26. Методика викладання практичних курсів української мови.
27. Роль і місце орфографічного практикуму.
28. Загальна характеристика проблем викладання курсу “Сучасна українська література мова”.
29. Система роботи над вивченням історико-лінгвістичних дисциплін “Вступ до слов’янської філології”, “Історична граматики”, “Історія літературної мови”.
30. Сучасні проблеми викладання курсів “Основи культури мови”, “Стилістика сучасної української літературної мови”, “Риторика”.
31. Організація педпрактики.
32. Електронні засоби навчання мовознавчих дисциплін у ВНЗ.
33. Лексикографічні видання на заняттях мовознавчого циклу.
34. Ділова гра на заняттях у вищих закладах освіти.
35. Використання комп’ютерних програм у процесі навчання мовознавчих дисциплін.
36. Інтерактивні методи навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти.
37. Культурологічний підхід до викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти.
38. Компетентнісний підхід до викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти.
39. Особистісний підхід до викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти.
40. Шляхи інтеграції мовознавчих дисциплін у закладах освіти.
41. Риторизація навчального процесу у закладах освіти.
42. Риторичні підходи до організації навчального заняття як складного мовленнєвого жанру.
43. Дискусія як форма вдосконалення мовленнєвих навичок студентів.
44. Теоретичні і прикладні аспекти мовленнєвого спілкування у

вищих закладах освіти.

45. Мовленнєвий портрет сучасного студента.

46. Використання краєзнавчого матеріалу у процесі навчання мовознавчих дисциплін.

47. Форми контролю знань, умінь і навичок студентів.

48. Репрезентація естетичної функції мови у процесі навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти.

49. Шляхи і засоби підвищення ефективності педагогічної практики у ЗО.

50. Організація дослідницької діяльності студентів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема1. Методика української мови у вищій школі як наука і фахова дисципліна

1. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна. Зміст і структура курсу.
2. Мовний компонент у стандартах вищої професійної освіти і стандартах базової середньої освіти. Концепція мовної освіти в контексті розвитку культури.
3. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній та вищій школі. Історичний аспект мовної підготовки вчителя-словесника.
4. Модель викладача української мови. Мовнокомунікативна, лінгвометодична, лінгвокультурознавча, педагогічна, психологічна, науково-дослідна компетенції викладача української мови як мовної особистості.
5. Програмні засади вивчення української мови у старшій школі (профільний рівень).

Запитання і практичні завдання для самостійної роботи

1. Порівняйте й прокоментуйте поняття “методика як наука”, “методика як предмет навчання” на основі праць О. Біляєва , С. Гончаренка , Т. Донченко, С. Яворської .
2. Поміркуйте, чим відрізняються поняття “методика навчання мови” і “лінгводидактика”.
3. Як Ви усвідомлюєте суспільне значення своєї майбутньої педагогічної професії? Дайте відповіді на опитувальник.
4. На основі праць зробіть спробу створити образ ідеального викладача.
5. Які риси характеризують викладача української мови? Відповідь мотивуйте, використовуючи структуру педагогічної майстерності, зроблену

А. Кузьмінським, дайте характеристику професійних якостей улюбленого викладача української мови.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ

Морально-духовні якості	Професійні знання	Соціально-педагогічні якості	Психолого-педагогічні уміння	Педагогічна техніка
• гуманістична спрямованість; • національна гідність; • інтелігентність; • життєві ідеали; • совісність; • чесність; • об'єктивність; • толерантність	• навчального предмета; • анатомії і фізіології людини; • психології; • педагогіки; • методики навчання	• організаторські здібності; • витримка; • терпеливість; • принциповість і вимогливість; • оптимізм; • чуйність; • творчий склад мислення; • увага; • тактовність	• конструктивні; • комунікативні; • дидактичні; • перцептивні; • сугестивні; • пізнавальні; • прикладні; • володіння основами психотехніки	• зовнішність; • володіння мімікою, жестом, тілом; • культура мовлення; • дотримання темпу, ритму, стилю; • культура спілкування; • дидактичні вміння; • уміння керувати своїми почуттями

6. Ознайомтеся з категоріями викладачів залежно від якості володіння майстерністю педагогічного спілкування, розроблену А. Кузьмінським. Спробуйте віднести себе до якоїсь із цих категорій.

1.	Викладачі – “вічні студенти”.	Розуміють студентів, бачать у них особистість, охоче спілкуються на різні теми, володіють високим інтелектом і професіоналізмом.
2.	Викладачі – “колишні моряки”.	Намагаються встановити військову дисципліну. Вимагають тотального й безумовного прийняття їхньої думки. Цінують “рабство”, а не інтелект і вміння логічно мислити. Намагаються задавити “я” студента шляхом адміністративних заходів.
3.	Викладачі-формалісти.	На роботі “відбувають” свої години. До студентів байдужі: робіть, що хочете, аби мені не заважали.
4.	“Байдужі”, “обмежені”, “пани”, “роботи”.	Викладачі, які за людськими та професійними якостями не відповідають ідеалу, прийнятному для студентів.
5.	“Трудаги”, “гурмани”, “друзі”.	Викладачі, які користуються авторитетом у студентів у зв'язку з окремими привабливими особистісними рисами.
6.	“Викладач-стандарт”.	Знає свій предмет, живе своєю роботою. Тяжкий у спілкуванні. Амбітний. Впертий, нецікавий ні собі, ні студентам.

7. У навчальному посібнику В.Герман та Н.Громової «Культура української мови» (Суми, 2010) подана характеристика терміна «**чуття мови**». Прокоментуйте його крізь призму сучасних змін.

Чуття мови передбачає наявність природних, вроджених здібностей. Відомо, що *«поетом народжуються»*, а от справжнім мовцем можна стати, якщо до цього прагнути, зокрема:

- багато читати літератури різних жанрів; критично ставитися до написаного;
- слухати живе слово (людей різних соціальних та професійних груп, майстрів художнього слова, політичних і культурних діячів);
- працювати зі словниками (загальномовними і спеціальними, одномовними і перекладними); володіти кількома мовами, але не допускати інтерференції – змішування мовних явищ ;
- стежити за змінами норм, які фіксуються в словниках і довідниках;
- не піддаватися впливам «модних» тенденцій, які здебільшого спричинені прагненням окремих мовців виділитися, похизуватися неординарністю «індивідуального» стилю (іншомовні синоніми до загальновідомих слов'янських слів, жаргонізми, вульгаризми, діалекти).
Мода в мові – річ шкідлива, бо породжується снобізмом, лінощами думки, убогістю індивідуального словника.

ТЕМА 2. Історія розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі

1. Основні етапи становлення й розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у вищих освітніх закладах.
2. Особливості становлення й розвитку методики викладання мовознавчих дисциплін у вищій школі наприкінці XIX '30'pp. XX століття.
3. Розвиток методики викладання мовознавчих дисциплін у 40 – 60 роки XX століття.
4. Розвиток методики навчання мовознавчих дисциплін у 70 – 90'і роки XX століття.
5. Особливості розвитку методики навчання мовознавчих дисциплін у XXI столітті.

Короткий огляд становлення і розвитку методики викладання української мови у вищій школі

Методика викладання лінгвістичних дисциплін як окрема галузь виокремилася в кінці XX – на початку XXI століття, однак має глибокі корені.

Вагоме підґрунтя становлять традиції Києво-Могилянської колегії, Харківського і Київського університетів, Ніжинського історико-філологічного інституту імені князя Безбородька, вчительських та педагогічних інститутів закритого типу, створених при класичних університетах у XIX столітті.

Історію методики досліджують З. Бакум, Л. Мамчур, О. Семенов, О.Яворська та інші вчені. Аналіз наукових студій засвідчує, що вища школа турбувалася про становлення вчителів-дослідників. Серед тих, хто вважав науково-дослідну роботу вагомим підґрунтям підготовки вчителя, навчав студентів методиці наукових пошуків, були відомі літературознавці, мовознавці, етнографи, педагоги І. Галятовський, І. Гізель, П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка, М. Максимович, О. Потебня, Ф. Прокопович, Г.Сковорода, І. Срезневський. Завдання перших студентських науково-дослідних робіт полягало в поглибленні знань з основ наук, у формуванні вмінь “вільно висловлювати думки латинською мовою”. У “Правилах” університету Св. Володимира від 1844 року (тепер – Національного університету імені Т. Г. Шевченка) наголошувалося на обов’язковому написанні наукових творів з першого року навчання; студенти історико-філологічного факультету Харківського університету брали участь у колоквіумах, виконували письмові завдання з порівняльної граматики, слов’янської філології, здійснювали граматичний розбір стародавніх текстів. Студенти активно залучалися до діяльності історико-філологічних наукових товариств. Під керівництвом та за участю викладачів-наставників Ф. Вовка, М. Сумцова, Д. Багалія, О. Єфименка, М. Максимовича, І.Манжури та інших здійснювалися важливі для формування дослідницької компетенції майбутніх освітян етнографічні експедиції, готувалися до друку збірники наукових праць тощо.

Викладачі готували підручники й посібники для студентів. Мовна

підготовка студентів забезпечувалася посібниками Л. Булаховського, П.Горецького, І. Завадського, А. Москаленка, І. Огієнка, В. Сімовича, Є.Тимченка. Значною популярністю користувався “Підвищений курс української мови”, що в основному відповідав тогочасному стану опрацювання науки про українську літературну мову.

Книжка І. Свенціцького «Основи науки про мову» була видана 1918 року. Матеріалом для неї стали лекції, прочитані слухачам повітових учительських курсів 1917 року в Києві та інших містах. Мета книжки погягає в тому, щоб дати основні відомості про українську мову, без яких складно зрозуміти багато явищ та особливостей граматики. У праці відбито погляди автора на методику навчання мови. Важливою і для сьогодні є думка про те, що ознайомлення з основними відомостями про українську мову, історію її розвитку сприяє збагаченню знань, розширенню світогляду.

1919 року вийшов друком «Украинский языкъ. Краткій очеркъ исторической фонетики и морфологии» С. Кульбакіна, написаний російською мовою і призначений насамперед для вищої школи. У передмові зазначено, що в останні роки інтерес до української мови зріс незвичайно. Вона стала предметом спеціального викладання у вищій і середній школі і предметом уваги освітянської громади. Водночас відсутність відповідних посібників для університетів негативно позначається на викладанні предмета не тільки у вищому закладі, а й у середній школі, на якості підручників, що випускаються для неї. Ці обставини спонукали М. Кульбакіна видати стислий курс для інструкторів підготовчих курсів, що викладають українську мову.

Цінними є думки автора про необхідність вивчати граматику в історичному контексті. І хоча в підручнику не були охоплені всі питання, пов'язані з історією розвитку граматики, для свого часу він виконував позитивну роль.

Чималу наукову цінність становить ще один підручник для педвузів «Курс історії українського язика. Вступ. Фонетика» Є. Тимченка, що вийшов 1927 року. Крім стислих відомостей про історію назви «українська мова», про територіальне поширення української мови, джерела й найголовніші етапи її

вивчення, відомостей з історії української графіки, ця праця містить глибокий за змістом і докладний матеріал про фізіологічний аспект українських звуків та історію формування системи сучасного вокалізму і консонантизму.

Достатньо відомими в освітянських колах були «Українська література (Спроба методики)» О. Дорошкевича (1921), «Методика усного і письменного стилю» Б. Заклинського (1929) та ін. Досвідчені методисти критикували схоластику старої школи, водночас уміло переносили кращі здобутки організації роботи студентів над художнім твором. Окремі положення сформульованих методистами ідей (розвиток образного мислення, виховання громадянина і патріота України засобами мистецтва слова) і на сьогодні залишаються актуальними.

На мовно-літературних відділах приділялася увага і методам викладання окремих дисциплін та організації навчання. Настільними книгами з методики викладання мови й літератури для студентів були праці А. Машкіна «Мова й література в масовій школі профосу» (1928), «Методика рідної мови» (1930), «Методика літературного читання» (1931), «Методика літератури» (1931), а також «Методика викладання української мови (граматика і правопис) в середній школі» (1939) С. Чавдарова.

У 40-і роки ХХ століття майбутні вчителі-україністи залучалися до роботи гуртків усної народної творчості, історії дожовтневої літератури, літературних студій, працювали у фольклорно-діалектологічних експедиціях, були активними учасниками наукових заходів. Розгляд програм навчальних дисциплін дає можливість стверджувати про акцентування уваги на питаннях підготовки вчителя як активного виконавця рішень партії й уряду, готового здійснювати виховання учнів у дусі радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму. У цей час з'явилися посібники В. Масальського, А. Медушевського, М. Тищенка, С. Чавдарова. Освітянський простір збагатився і першими студіями В. Сухомлинського про педагогічну майстерність і творчість.

Невід'ємною складовою педагогічного процесу вважалася науково-дослідна робота викладачів і студентів.

У сімдесяті роки двадцятого століття лінгвістичну підготовку студентів

забезпечували збірники вправ Н. Тоцької з фонетики, орфоепії, графіки, орфографії, практикуми О. Білик і Л. Цупруна, Л. Донець і Л. Мацько, призначені для аналізу мовних явищ. Активно використовувалися посібники: А. Коваль “Культура ділового мовлення” (1974), “Науковий стиль української мови” (1970), М. Пилинського “Мовна норма і стиль” 1976), збірники й журнали “Питання мовної культури”, “Культура слова”, “Українська мова і література в школі”.

Вихованню чуття слова, виробленню мовного смаку сприяли праці С. Єрмоленко, М. Жовтобрюха, Л. Мацько, Є. Чак, А. Коваль, М. Пентилюк та ін.

Покоління студентів вісімдесятих років виховувалися на “педагогіці співробітництва” Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, С. Лисенкової, С. Соловейчика, В. Сухомлинського, В. Шаталова, М. Щетиніна, які своєю працею підготували реформування вищої освіти в 90-х рр.

Утвердження нових соціально-педагогічних цінностей, проголошення державного суверенітету України, прийняття Законів про мови, освіту, загальну середню освіту, Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ ст.), Концепції національного виховання, мовної, літературної освіти стимулювали відродження національної політики в галузі вищої освіти.

Було підготовлено підручники з сучасної української мови А.Грищенка, Л. Мацько, М. Плющ та інших, практикуми з ділового мовлення Л. Паламар, Г. Кацавець, С. Шевчук, посібники зі стилістики української мови Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Пономаріва, О. Сербенської.

Сучасні дослідники приділяють значну увагу теоретичним і практичним пошукам, пов’язаним з підготовкою комунікативно компетентного випускника педагогічних університетів, зокрема: розробці змісту навчання лінгвістичних дисциплін (Ф. Бацевич, І. Вихованець, К. Городенська, А. Грищенко, С. Дорошенко, А. Загнітко, С. Караман, Л. Паламар, М. Пентилюк, М. Плющ та ін.); визначенню принципів, форм, методів і прийомів організації навчально-виховного процесу, спрямованих на формування професійної компетентності випускника ВНЗ (З. Бакум, О. Біляєв, Н. Голуб, Т.Донченко, В. Дороз, С.

Дорошенко, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, О. Любашенко, А. Нікітіна, Н. Остапенко, Л Паламар, М. Пентиліук, К. Плиско, О. Семеног, Т. Симоненко та ін.). *За О.Семеног*

Запитання і практичні завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте список бібліографічних джерел (монографічних публікацій та статей) до персоналій. Напишіть реферат про життя і наукову діяльність одного з українських методистів (пункти 2, 3), використовуючи рекомендовану літературу й енциклопедію „Українська мова” (К.: Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.).
2. Підготуйте повідомлення про науковий доробок викладача вищого навчального закладу, в якому ви навчаєтеся, зосередивши увагу на таких аспектах:
 - коло наукових інтересів;
 - які технології навчання використовує;
 - яким методам віддає перевагу;
 - основні навчально-методичні праці;
 - наявність наукової школи;
 - втілення наукових ідей в освітній простір.
3. Познайомтеся з особливостями вивчення лінгвістичних дисциплін у Києво-Могилянському колегіумі та академії (XVIII – початок XIX ст.).

ТЕМА 3. Організація навчального (освітнього) процесу

в умовах сучасного закладу освіти

1. Особливості організації навчального (освітнього) процесу у вищому освітньому закладі.
2. Призначення навчального плану, навчальної, робочої програми.
3. Електронний підручник як засіб навчання мовознавчих дисциплін.

Запитання і практичні завдання для самостійної роботи

1. Особливості організації навчального (освітнього) процесу у закладі освіти

Нормативне підґрунтя організації навчального процесу закладено в низці документів, зокрема: Законі України “Про вищу освіту”, Національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті, розпорядженні Кабінету Міністрів України “Деякі питання розроблення Національної рамки кваліфікації” (№ 1727 р від 27.08.2010 р.); наказі Міністерства освіти і науки України “Про затвердження плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти

України та інтеграції в європейське і освітнє співтовариство на період до 2020 року” (№ 612 від 13.07.2007 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012!2021 роки. Реалізацію компетентнісного підходу як основи нової парадигми освіти та індикатора створення єдиного європейського освітнього простору концептуалізовано в Сорбонській і Болонській деклараціях, Ліссабонській конвенції, Берлінському, Бергенському, Лондонському, Празькому комюніке, Будапештсько-Віденській декларації та інших документах.

2. Навчально-методичне забезпечення повинно мати комплексний характер та сприяти засвоєнню навчальної дисципліни (курсу) на рівні освітнього стандарту. Викладачі розробляють та систематично оновлюють навчально-методичні комплекси, які відповідають вимогам компетентнісного підходу до результатів навчання. Перелік документів визначається Положенням про організацію навчального (освітнього) процесу.

Зміст освіти визначають освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки фахівців, освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ), навчальні програми дисциплін, інші нормативні документи. Зміст відображено в підручниках, посібниках, методичних матеріалах та інших засобах навчання.

Освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки фахівців – це перелік нормативних, вибіркового навчальних дисциплін з визначенням кількості годин, відведених на їх опанування, а також форм підсумкового контролю знань, умінь і навичок студентів.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) – основні вимоги до професійних рис, рівня теоретичних знань, умінь і навичок фахівців, що відповідають визначеному освітньому рівню і є необхідними для успішного виконання професійних завдань. Зміст освіти містить нормативну й вибіркoву

частини. Нормативну частину визначає відповідний стандарт освіти, вибірково – ЗВО.

Державний стандарт освіти – сукупність норм, що визначають вимоги до певного освітнього (кваліфікаційного) рівня. Відповідно до державного стандарту процес навчання студентів визначає навчальний план, що складається на основі типового навчального плану, затвердженого Міністерством освіти і науки України.

Згідно з Державним стандартом вищої професійної освіти, професійну компетентність майбутніх учителів формують такі дисципліни: сучасна українська літературна мова, вступ

до слов'янської філології, діалектологія, культура мови, стилістика, лінгвістичний аналіз тексту, риторика, виразне читання, історія української літератури, сучасний український літературний процес, світова література, текстознавство, літературна критика, художня література для дітей, літературне краєзнавство та інші. Аналіз змістового наповнення навчальних дисциплін засвідчує системний підхід до формування української мовної особистості в контексті оновлення філологічної освіти. Названі курси відображають особливості сучасного стану науки про мову та літературу, формують цілісне уявлення про мовну картину світу, доповнюють, поглиблюють і розширюють знання з лінгвістики та літературознавства, сприяють розвитку навичок самостійної науково-дослідницької діяльності.

Основною метою викладачів є допомога в організації науково-дослідної роботи студентів-філологів; у формуванні в них загальної наукової культури, дослідницьких умінь і навичок.

Навчальний (освітній) процес організовано відповідно до чинних вимог і здійснюється в таких організаційних формах: лекції, практичні та семінарські заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, контрольні заходи. Усі дисципліни забезпечені підручниками й посібниками.

Прогалини в цьому плані заповнюються власними науковими працями викладачів.

3.Електронний підручник як засіб навчання мовознавчих дисциплін

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій істотно позначився на модернізації системи освіти і вплинув на підвищення рівня знань студентів. Використання комп'ютерів в освітньому середовищі дозволило інтенсифікувати навчальний процес, мотивувати навчально-пізнавальну активність студентів, стимулювати творчі дії викладачів під час створення навчально-методичних комплексів. Останнім часом розробляються засоби навчання нового покоління – електронні підручники.

Електронний підручник – мультимедійний засіб навчання нового покоління, що містить систематизовану інформацію з дисципліни відповідно до навчальної програми з урахуванням сучасного професійного спрямування курсу, побудований на загальнодидактичних та специфічних принципах навчання мовознавчих дисциплін; спрямований на формування фахової компетентності студентів.

Ю. Шепетко визначає, що до провідних функцій електронного підручника належать: інформативна, закріплення й самоконтролю, компенсаторності, індивідуалізації, комунікативна, мотиваційна, виховна й розвивальна, що дозволяють покращити сприймання отриманої інформації, підвищують рівень якості наочного подання матеріалу. Отже, електронний підручник із мовознавчих дисциплін – провідний засіб навчання нового покоління, що має низку специфічних функцій, реалізація яких спрямована на формування професійної компетентності філологів.

ТЕМА 4. Новітні педагогічні технології

1. Понятійні ознаки дефініції “технологія”.
2. Сутність поняття “педагогічна технологія”.
3. Класифікації технологій.
4. Особливості впровадження педагогічних технологій в інших країнах.
5. Проблемне навчання.
6. Кредитно-модульна технологія.

Запитання і практичні завдання для самостійної роботи

1.Понятійні ознаки дефініції “технологія”

Проблема інноваційних технологій підготовки фахівців у вищій школі – одна з провідних у сучасній методиці. Вона є об’єктом дослідження багатьох сучасних вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів, методистів (Я. Бурлака, Н. Голуб, І. Дичківська, І. Носаченко, А. Кіктенко, М. Кларін, О. Кучерявий, І. Лернер, Н. Остапенко, І. Підласий, О. Пехота, О. Пометун, В. Рибалка, Т. Симоненко, С. Сисоєва, А. Хуторський, П. Юцявичене та ін.).

Слово “технологія” грецького походження й означає “знання про майстерність”. О Пометун зазначає, що педагогічна технологія дає відповідь на запитання *як, якими (методами,прийомами, засобами)* досягти поставленої мети, установлюючи порядок використання різноманітних моделей навчання.

Словник іншомовних слів визначає технологію як сукупність способів переробки матеріалів, виготовлення виробів, надання послуг; процеси, що супроводять ці види робіт.

Термін “технологія” раніше пов’язували з виробничою сферою, її розглядали як сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми матеріалу, що застосовуються у процесі виробництва продукції. Як свідчить аналіз фахової літератури, будь-яка технологія засновується на ґрунтовному знанні механізму процесу виготовлення і практично ігнорує чинник особистості працівника в реалізації цього процесу. Тобто для отримання запланованого продукту важливо виконати всі операції, передбачені технологічною картою, і не важливо, хто ці операції виконуватиме. Отже, технологія передбачає певну серійність в отриманні однакового продукту, а це, на думку О. Пехоти, означає, що в технології переважають закономірності процесу виготовлення певного продукту над людським чинником, який також впливає на процес одержання цього продукту. Якщо технічне трактування технології всім зрозуміле і не викликає ніяких сумнівів, то з поняттям педагогічної технології значно складніше.

2. Сутність поняття “педагогічна технологія”

Радикальні суспільні зміни, а відтак динамічне оновлення освітніх процесів, упровадження педагогічних інновацій, пошук ефективного дидактичного

інструментарію, адекватного соціальним запитам, стали імпульсом до запровадження технологічного підходу в освіті. Поняття “технологія”, “педагогічна технологія”, “технологія навчання”, “освітня технологія”, “технології в навчанні”, “технології в освіті” ввійшли в активний обіг педагогів. З-поміж науковців немає одностайності у визначенні цих понять. Провідні ознаки впливають із самого визначення “педагогічна технологія” як системи, зорієнтованої на досягнення кінцевого результату. Показниками технології можна вважати загальну цільову спрямованість та основний шлях, яким ця мета досягається. Технологія не передбачає варіативності її складників. Не можна замінити чи вилучити будь-який елемент чи етап. Педагогічна технологія дає відповідь на запитання: яким чином (якими методами, прийомами, засобами) досягти поставленої мети. Усвідомлення особливостей технології сприятиме створенню ефективної сучасної методики навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти (ЗВО).

3. Класифікації технологій

Технологія – це передусім форма реалізації когнітивних здатностей, у якій відображено вміння людини використовувати комплекс знань про методи і засоби реалізації певного виробничого процесу, у результаті чого відбуваються якісні зміни суб’єктів технології.

У педагогічній науці розроблено значну кількість класифікацій технологій. Одні дослідники вважають, що визначальним у технології навчання є педагогічні ідеї підвищення ефективності навчального процесу, яким відповідає набір технологій. Цікаву класифікацію пропонує В. Химинець. Він виокремлює:

- **Структурно-логічні технології:** поетапна організація системи навчання, що забезпечує логічну послідовність окреслення та розв’язання дидактичних задач на основі відбору їх змісту, форм, методів і засобів навчання на кожному етапі з урахуванням поетапної діагностики результатів.

- **Інтеграційні технології:** дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем тощо.

- **Ігрові технології:** дидактичні системи використання різноманітних ігор (театралізовані, ділові, рольові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг; розв'язання практичних ситуацій і завдань тощо).
- **Тренінгові технології:** система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів виконання типових практичних завдань, у тому числі за допомогою комп'ютера.
- **Інформаційно_комп'ютерні технології** – це технології, що реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі “людина-машина” діалогу за допомогою різноманітних навчальних програм (тренінгових, контролювальних тощо).
- **Діалогові технології:** сукупність форм і методів навчання, базованих на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня (педагог-студент, студент-автор тощо).

4. Особливості впровадження педагогічних технологій в інших країнах

Цікавим є досвід упровадження педагогічних технологій у різних країнах світу. О. Семенов пише, що в США “...практичні і семінарські заняття з різних навчальних дисциплін наповнені різноманітними формами і методами активного навчання, розробленими А. Осборном, Дж. Расселом та іншими вченими, навчання у співробітництві (cooperative learning), метод проєктів, різнорівневе навчання, індивідуальний і диференційований підхід до навчання, можливості рефлексії, модульне навчання, робота в малих групах (проблемні групи, “мозковий штурм”, метод аналізу конкретних ситуацій, що розвиває аналітичне мислення слухачів, системний підхід до вирішення проблеми, метод “акваріуму”), моделювання, мікровикладання та ін. Популярності набувають проблемні медіа технології (аналіз сюжету, ситуацій, характерів персонажів, авторської позиції, зіставлення різних позицій), евристичні, дослідницькі методи (перевірка гіпотез, моделювання) з опорою на ігрові завдання, театралізовані “постановки” тощо. Останнім часом отримала поширення і технологія створення

віртуального навчального кабінету, коли викладач керує колективом, організовуючи спілкування зі студентами на відстані, в інтерактивному режимі”. У Великій Британії “...Поряд із традиційними лекціями і семінарами, на які виділяється третина навчального часу, популярності набувають дискусії, тьюторські заняття, мікровикладання, рольові ігри, моделювання, наукові майстерні), модульні технології, методичні презентації, які допомагають студентам продемонструвати і “відшліфувати” ораторські та комунікативні здібності. Зарекомендував себе і метод мікровикладання, розроблений у Стенфордському університеті (США)”.

На процес діяльнісно-орієнтованого навчання і формування діяльнісних професійних умінь майбутніх учителів Німеччини “істотно впливають форми і методи навчання – ділова гра,

метод моделювання ситуації, експериментальне навчання. Набувають популярності лекції і семінари проблемного орієнтування, унаочнення, дослідницькі дискусії, побудовані з урахуванням таких дидактичних вимог, як цільова проекція, адресний

аналіз, контроль за результатами, т.зв. сателітна система дидактичної допомоги, що передбачає інформаційну (допоміжна література) і телевізійну (фільми, моделі, рисунки, проектування) допомогу”, – зазначає О. Семеног.

6.Кредитно-модульна технологія

Одним із засобів оптимізації навчального процесу є кредитно-модульна технологія, що являє собою систему аналітикологічних операцій змістового наповнення дисципліни, її структурування, визначення головних напрямів майбутньої професійної діяльності й передбачає активну діяльність викладача й студента. Підставами для впровадження цієї технології в Україні дослідники визнають інтеграцію до Європейського простору вищої

освіти, входження до Болонського процесу, вступ до Світової організації торгівлі, реалізацію дистанційної форми вищої освіти. Своєрідність цієї технології визначив П. Сікорський: “той,

хто навчається більш самостійно чи абсолютно самостійно, може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою, яка містить

цільову програму дій, банк інформації та методичне керівництво щодо досягнення поставлених дидактичних цілей. Функції педагога можуть варіюватися від інформаційно-контролювальної до консультативно-координувальної”.

Теорія модульного навчання ґрунтується на системі його специфічних принципів, що корелюють із загальнодидактичними. Основні принципи модульного навчання, що визначають його загальний напрям, цілі, зміст і методику організації: модульності, структуризації навчання на окремі елементи, динамічності, оптимальності методів діяльності, гнучкості, усвідомленої перспективи, різносторонності методичного консультування, паритетності.

Навчальний модуль – це логічно завершена частина навчального курсу, що має відповідне дидактичне забезпечення, методичні рекомендації для самостійної роботи студентів і завершується модульним контролем.

Модульний контроль – це контроль рівня засвоєння студентами навчального матеріалу тематичного модуля, сформованості відповідних умінь і навичок за програмою дисципліни.

Вивчення фахової літератури з проблеми дає підстави до таких узагальнень: у плануванні будь-якого курсу за модульною технологією необхідно дотримуватися певних умов. До них належать: добір навчального матеріалу таким чином, щоб він у вигляді модуля загалом забезпечував досягнення кожним студентом поставлених перед ним дидактичних цілей; можливість конструювати єдиний зміст навчання з окремих завершених модулів. При цьому кожен модуль має певну мету, сукупність модулів забезпечує реалізацію загальної мети й завдань курсу.

З огляду на специфіку навчального матеріалу модуля викладачі інтегрують різні види і форми навчання, підпорядковані досягненню поставленої мети. Викладач обирає сам педагогічну технологію, що забезпечує ефективність процесу навчання. На вибір технології впливають особистісні риси педагога, його досвід, своєрідність теми, рівень її складності, особливості контингенту студентів, матеріальна база вишу тощо. Критерієм ефективності педагогічної технології є результат. Вивчення будь-якої навчальної теми починається з визначення

викладачем алгоритму дій, спрямованих на підвищення ефективності засвоєння матеріалу, формування предметної компетентності студентів. Спочатку визначається мета й завдання заняття. Оскільки компетентнісний підхід до навчання робить акцент на здобутті досвіду самостійного розв'язання проблем, набуття цього досвіду стає стрижнем усього освітнього процесу.

Необхідно визначити бажані результати (знання, уміння й навички, а також здатність до перенесення знань у різних ситуаціях). Відповідно до особливостей контингенту студентів викладач обирає оптимальні форми, методи, засоби опанування матеріалу, визначає обсяг самостійної роботи й способи контролю. Важливо ознайомити студентів заздалегідь із критеріями оцінювання. За шкалою Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) критерії прив'язані до певних рівнів виявлення компетентності студентів, наприклад, А, В, С тощо, тоді оцінювання стає критеріально-рівневим.

1. Познайомтеся зі структурою контролю знань (за С. С. Вітвицькою), схарактеризуйте основні види організації контролю знань, умінь і навичок студентів.

доступність

економічність

7. Опрацюйте зразок опису результатів модульного контролю

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Шкала ECTS	Диференційована шкала	Недиференційована шкала	Мінімальний бал – максимальний бал
A	Відмінно	Зараховано	90-100
B	Добре		82-89
C	Добре		74-81
D	Задовільно		64-73
E	Задовільно		60-63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35-59
F	Незадовільно		0-34

За результатами модульного контролю визначається підсумкова рейтингова оцінка. Оцінка за іспит визначається залежно від рейтингового балу. Загальна кількість балів, яку може здобути студент, – 100 балів. Вони досягаються шляхом сумування результатів оцінок за всі види робіт. Здобуті бали переводяться також в оцінку за чотирибальною національною шкалою.

Оцінку «**відмінно**» (**90-100 балів, A**) заслуговує здобувач, який усебічно, системно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку «**добре**» (**82-89 балів, B**) – заслуговує здобувач, який повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом,

застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку **«добре» (74-81 бал, C)** заслуговує здобувач, який у загальному роботу виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку **«задовільно» (64-73 бали, D)** – заслуговує здобувач, який знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його в майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку **«задовільно» (60-63 бали, E)** – заслуговує здобувач, який володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання й використання його в майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка **«незадовільно» (35-59 балів, FX)** – виставляється здобувачу, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку **«незадовільно» (35 балів, F)** – виставляється здобувачу, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при

виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення цієї дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

До складання іспиту допускаються здобувачі вищої освіти, у яких підсумкова модульна оцінка за семестр становить не менше 35 балів і, яким зараховано всі види робіт за цей семестр.

Здобувач вищої освіти, підсумкова рейтингова оцінка якого складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний покращити її до початку підсумкового семестрового контролю під час чергування викладачів на кафедрі у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету. Інакше здобувач не допускається до складання іспиту і в нього виникає академічна заборгованість.

Іспит з навчальної дисципліни здобувач вищої освіти може не складати, якщо він успішно пройшов усі модульні контролі та його влаштовує підсумкова модульна оцінка. Здобувачі вищої освіти, підсумкова модульна оцінка яких становить від 35 до 59, іспит складають обов'язково. Здобувач освіти може підвищити на заліку рейтинговий бал, при цьому, за результатами складання іспиту оцінка не може бути менша за підсумкову оцінку, яку він отримав за результатами модульних контролів.

ТЕМА 5. Форми організації навчання й контролю

1. Форми аудиторної роботи зі студентами.
2. Значення лекції в навчально-виховному процесі.
3. Класифікації лекцій.
4. Вимоги до лекції.
5. Використання засобів навчання під час лекцій.
6. Практичні, семінарські заняття, колоквіуми, дидактичні ігри.

Запитання і практичні завдання для самостійної роботи

Форма організації навчання передбачає впорядкування, налагодження, приведення в систему взаємодії викладача зі студентами в роботі над певним змістом матеріалу. Організація навчання має на меті забезпечити оптимальне функціонування процесу управління навчальною діяльністю з боку викладача. Побудована на оптимальному поєднанні компонентів процесу як цілісної динамічної системи, вона сприяє його результативності. Організація навчання передбачає конструювання конкретних форм, які б забезпечували умови для ефективної навчальної роботи студентів під керівництвом викладача.

Відповідно до ст. 50 Закону України “Про вищу освіту”, навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється в таких організаційних формах: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте подану літературу:

- *Караман С. О.* Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника./ Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2010. Випуск 50. С. 87–98.
- *Остапенко Н. М.* Особливості технології дидактичної гри у системі підготовки магістрів-філологів ВШ . Українська мова і література в школі. 2003. № 4. С. 55–58.
- *Симоненко Т.* Базова система вправ у роботі над розвитком професійно-комунікативних умінь студентів-філологів . Українська мова і література в школі. 2005. № 7. С. 40–43.

Підготуйте анотацію статті (за власним вибором).

2. Підготуйте презентацію з теми “Умови ефективності використання лекцій у процесі опанування мовознавчих дисциплін.

3. Схарактеризуйте основні види лекційних і практичних занять.

4. Підготуйте текст лекції на одну із запропонованих тем:

“Українська лексикографія”.

“Норми сучасної української літературної мови”.

“Методика навчання синтаксису (просте речення)”.

“Стилістичні засоби морфології”.

“Закони риторики”.

5. Змодельуйте фрагмент практичного заняття (10–15 хвилин) з тієї ж теми, з якої ви готували лекцію.

6. Прокоментуйте всі види семінарських занять, виділених проф. А.М. Алексюком.

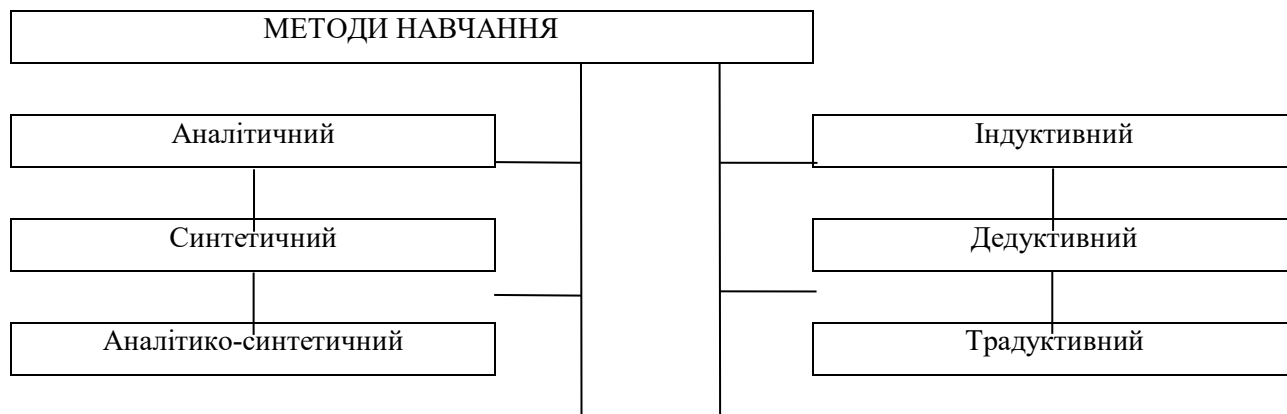
1. Семінар запитань і відповідей.
2. Семінар-розгорнута бесіда передбачає попередню підготовку студентів з визначених завдань.
3. Семінар-колективне читання: студенти зачитують тексти, коментуючи їх зміст з позицій розвитку сучасної науки.
4. Семінар, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням.
5. Семінар-дискусія: студенти, маючи програму, завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті.
6. Семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів студентів.
7. Семінар-конференція: студенти завчасно готують доповіді, виступають з ними, відповідають на запитання своїх одногрупників.
8. Семінар-теоретична конференція проводиться зі студентами кількох груп курсу на основі вивчення об'ємного розділу чи всієї дисципліни.
9. Семінар-вирішення проблемних завдань проводиться на основі створення проблемних ситуацій, виділення проблемних завдань і праці над їх розв'язанням.
10. Семінар-прес-конференція: кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники беруть участь у їх обговоренні.
11. Семінар-«мозковий штурм»: студенти завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують вирішення.

Тема 6. Методи навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти

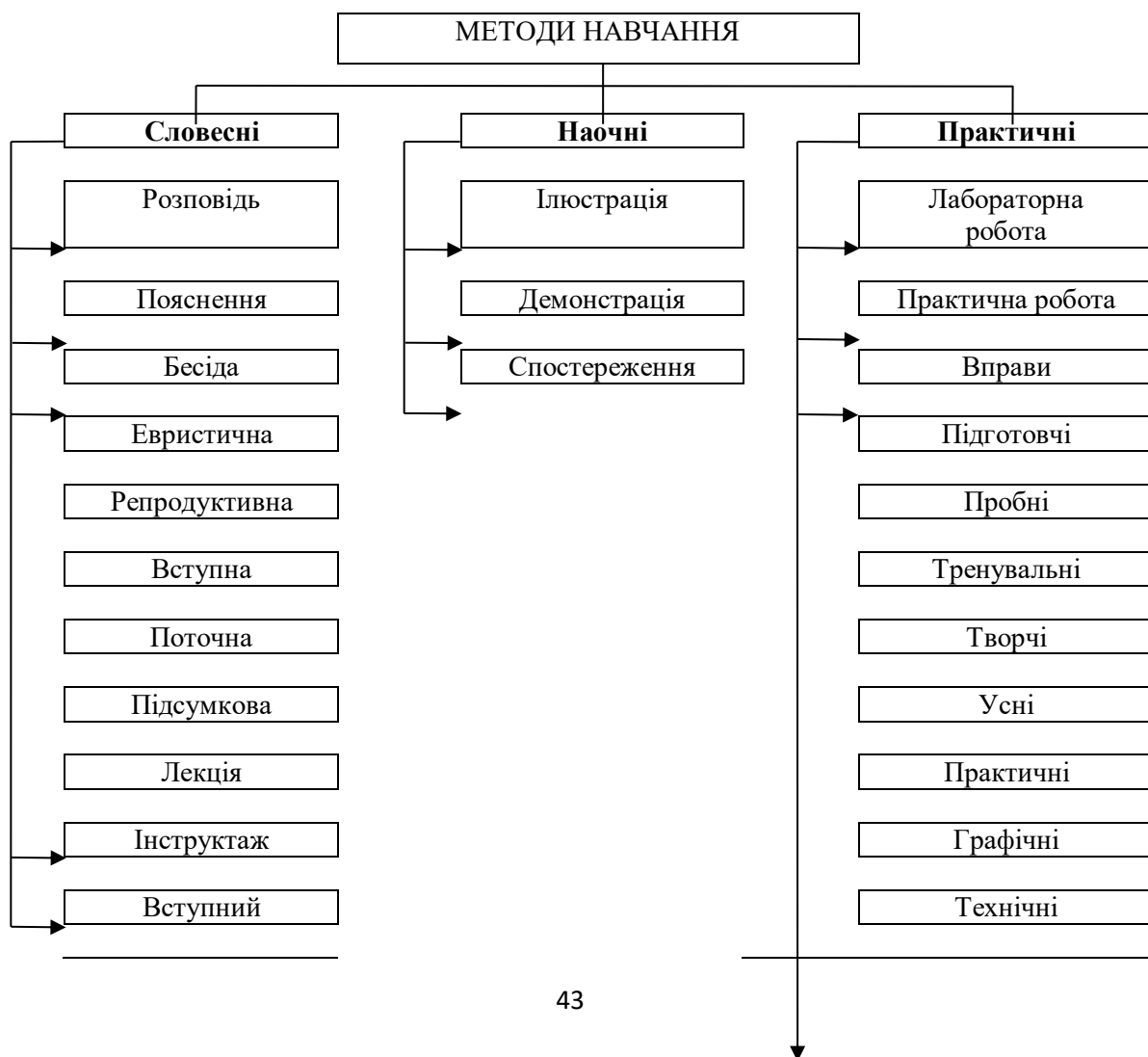
1. Поняття про методи навчання.
2. Класифікації методів навчання.
3. Метод проектів.

Запитання і практичні завдання для самостійної роботи

Структура методів навчання за характером логіки пізнання

Структура методів навчання за джерелами знань

Поточний

Робота
на виробництві

Підсумковий

Структура методів навчання за рівнем самостійної розумової діяльності

Методи навчання у ЗО вчені розглядають як: упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності викладачів і студентів, скеровані на вирішення навчально-виховних завдань

вищої школи (О. Караман, С. Караман, М. Пентилюк та ін.); сукупність прийомів, які використовуються викладачем для досягнення певної мети (Н. Остапенко); шлях пізнання, способи керівництва викладачем пізнавальної діяльності студентів (Л. Кожуховська, Г. Потапенко, О. Потапенко та ін.); система методичних прийомів, побудова яких визначається цілями навчання, загальнодидактичними принципами, характером навчального матеріалу й особливостями джерел навчальної інформації (С. Караман).

Питання про з'ясування сутності дефініції “метод” є принципово важливим, оскільки це забезпечує правильність вибору шляхів реалізації окресленої програми дослідного та експериментального навчання майбутніх магістрів-філологів.

Сучасні лінгводидакти (З. Бакум, М. Пентилюк, С. Караман, О. Караман та ін.) визначають такі *способи взаємодії викладача і студентів на заняттях*:

- ☐ викладач розповідає – студенти слухають;
- ☐ викладач і студенти обмінюються думками з теми, що вивчається, завдяки чому доходять потрібних висновків та узагальнень, формулюють визначення, правила;
- ☐ викладач організує спостереження студентів над виучуваними мовними фактами і явищами з наступним колективним обговоренням;

- ☐ студенти під керівництвом викладача самостійно здобувають знання за підручниками, монографічними працями та іншими джерелами;
- ☐ студенти, виконуючи практичні завдання і вправи, засвоюють потрібні знання, які уточнює та узагальнює викладач;
- ☐ викладач організовує пошукову, дослідницьку творчу діяльність студентів з розв'язанням нових проблем і спеціально створених проблемних ситуацій.

В основу класифікації методів навчання українськими лінгводидактами покладено спосіб суб'єкт-суб'єктної взаємодії, згідно з яким виділено такі методи навчання:

- ☐ усний виклад викладачем матеріалу (пояснювально-ілюстративний);
- ☐ бесіда викладача зі студентами (евристичний);
- ☐ спостереження студентів над мовою (проблемний виклад);
- ☐ робота з підручником (репродуктивний);
- ☐ метод вправ (частково пошуковий);
- ☐ дослідницький (формувальний).

Самостійно:

1.Складіть блок_схему “Методи навчання мовознавчих дисциплін у вищому навчальному закладі”.

2. Опрацюйте такі праці:

- *Пентиліук М. І.* Формуючи риторичну особистість. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2008. № 6. С. 84-91.
- *Скнарь О.* Модернізація форм і методів навчання студентів у контексті кредитно-модульної системи. Вища школа. 2006. № 3. С. 33–45.

3.Підготуйте фрагмент практичного заняття (дисципліну й тему заняття обирає магістрант).

4. Провідне місце в системі навчальних занять у сучасному виші посідають інтерактивні методи навчання – не імітаційні (дискусії, екскурсії); імітаційні неігрові (аналіз конкретних ситуацій, вирішення

виробничих завдань, розбір документації, дії за інструкцією); імітаційні ігрові – інноваційні – (ділові ігри, рольові ігри, ігрове проектування), що розкривають великі потенційні можливості у вирішенні

триєдиного завдання: навчання, виховання і розвитку особистості майбутніх фахівців. Підготуйте повідомлення про роль і шляхи використання інтерактивних методів навчання в системі формування україномовного професійного мовлення студентів неспеціальних факультетів.

ТЕМА 7. Засоби навчання мовознавчих дисциплін у закладах освіти

1. Роль та місце засобів навчання в педагогічному процесі вищої школи.
2. Особливості дистанційного навчання у ВНЗ.
3. Лінгводидактичні можливості мережевого сервісу.
4. Блоги, подкасти.

Запитання і практичні завдання для самостійної роботи

Поняття дистанційного навчання

Дистанційне навчання (ДН) — освітній процес, у якому значна частина викладання здійснюється викладачем (або групою викладачів), віддаленим у просторі або часі від учня (або групи учнів).

Сучасне дистанційне навчання здійснюється в основному за допомогою технологій і ресурсів мережі Інтернет.

Термін «дистанційне навчання» іноді вживається для позначення форм навчання, що існували задовго до появи комп'ютерів: заочне, кореспондентське, домашнє навчання, екстернат, для яких характерно навчання на відстані, дистанції.

Серед тлумачень змісту дистанційного навчання виділяють два підходи, які істотно розрізняються з дидактичної точки зору.

Перший досить розповсюджений сьогодні підхід такий: дистанційне навчання — обмін інформацією між учителем і учнем (групою учнів) за допомогою електронних мереж чи інших засобів телекомунікацій. Учень розглядається як одержувач деякого інформаційного змісту і системи завдань для його

засвоєння. Результати самостійної роботи повертаються знову вчителю, який оцінює якість і рівень засвоєння матеріалу. Під знаннями розуміється трансльована інформація, а особистий досвід учнів і їх діяльність щодо конструювання знань майже не організовуються.

Другий підхід принципово відрізняється від попереднього. Основою дистанційного навчання виступає особистісна продуктивна діяльність учнів, яка будується за допомогою сучасних засобів телекомунікацій. Цей підхід припускає інтеграцію інформаційних і педагогічних технологій, що забезпечують інтерактивність взаємодії суб'єктів освіти і продуктивність навчального процесу. Обмін і пересилання інформації відіграють у цьому випадку роль допоміжного середовища організації продуктивної освітньої діяльності учнів. Навчання відбувається в реальному часі (чат, відео зв'язок, спільні для віддалених учнів і вчителя «віртуальні дошки» із графікою тощо), а також асинхронно (телеконференції на основі електронної пошти, форуми). Паралельно зі створенням учнями освітніх продуктів відбувається їх внутрішнє освітнє зростання. Особистісний, креативний і телекомунікативний характер освіти — основні риси дистанційного навчання цього типу. В процесі дистанційного навчання передбачається наявність викладача і учнів, їх спілкування, спілкування між собою, а також наявність у системі підручника, необхідного комплексу засобів навчання.

Розвиток системи дистанційного навчання обумовлений сукупністю переваг і можливостей. Це насамперед більш гнучкі умови навчання для дітей, які не змогли чи не можуть здобути її традиційним шляхом через віддаленість від кваліфікованих навчальних закладів, фізичних недоліків, індивідуальних особливостей і потреб.

Дистанційне навчання спроможне задовольнити додаткові освітні потреби учнів, особливо з навчальних дисциплін, змістовна частина яких дуже швидко змінюється, до яких слід віднести інформатику. Талановитий учень сільської школи може, наприклад, одночасно навчатися дистанційно у висококваліфікованих фахівців, які знаходяться в будь-якому куточку країни і світу, не залишаючи свого місця проживання. За допомогою електронних

мереж учень з будь-якого міста чи села має доступ до світових культурних і наукових скарбів, вчиться в престижних університетах світу.

Дистанційне навчання має такі переваги перед очним

- оперативні (подолання бар'єрів у просторі та часі, одержання актуальної «свіжої» інформації, швидкий зворотний зв'язок),
- інформаційні (зростає доступність освітньої інформації, що знаходиться на спеціалізованих серверах, постачається учневі за допомогою інтерактивних веб-каналів, публікується в телеконференціях, списках розсилання й інших засобах мережі Інтернет),
- комунікаційні (збільшується кількість потенційних учасників навчання — школярів, учителів, фахівців, які оперативно взаємодіють один з одним за допомогою електронних мереж, ліквідуються територіальні обмеження для проведення Інтернет-уроків, проєктів, олімпіад),
- педагогічні (внаслідок специфіки дистанційних телекомунікацій навчання стає більш мотивованим, інтерактивним, технологічним індивідуалізованим, спрощується публікація учнівських робіт у мережі, їх експертиза та оцінка),
- психологічні (створення більш комфортних, порівняно з традиційними, емоційно-психологічних умов для самовираження учня, зняття психологічних бар'єрів і проблем, усунення помилок усного спілкування),
- економічні (загальні витрати на навчання зменшуються через економію транспортних витрат, витрат на оренду приміщень, скорочення «паперового» діловодства і тиражування посібників),
- ергономічні (учні і вчителі мають можливість розподіляти час занять за зручним для себе графіком і темпом, вибирати і використовувати для занять найбільш придатну техніку і комп'ютерне устаткування)

У таблиці наведено порівняльні ознаки традиційної освіти і ДН

Таблиця

№	Ознаки порівняння	Традиційна освіта	Дистанційна освіта
з/п			

1	"Центр"освітньоїпарадигми	Школа, вчитель, його професійні знання, жорстко визначені освітні технології	Учень та вибрані ним методи, технології і засоби навчання
2	Сутність процесунавчання	Репродукція знання учителя в учнях з використанням спрощених проблем	Постановка учнями реальних проблем і детальне вивчення кроків, методів і засобів розв'язування цих задач
3	Роль учителя	Практично єдиний доступний експерт в даній галузі та єдине джерело інформації	Радник і помічник учню
4	Роль учня	Пасивно вбирає знання відучителя	Активна (учень сам ставить реальні задачі, або одержує їх від компаній, і шукає підходи до їх розв'язання)
5	Навчальнапрограма інавчальний курс	Жорстка, статична	Гнучка, динамічна
6	Час навчання	Жорстко регламентується	Визначається самим учнем
7	Підручник з курсу	Друкований, пасивний, некольоровий, статичний	Постійно поновлюється, електронний, мультимедійний, активний, кольоровий з можливістю виклику зовнішніх програм; необмежені дже рела глобального інформаційного простору
8	Технічні засоби навчання	Лабораторії і комп'ютерні мережі, що надаються школою	Домашній комп'ютер і/або підключення до інтернету. віртуальні наукові лабораторії
9	Додаткові інформаційні джерела з курсу	Локальні, лімітовані	Глобальні найкращі світові інформаційні джерела, необмежені

Дистанційна форма навчання передбачає створення і використання єдиного

інформаційно-освітнього середовища, яке містить різні електронні джерела інформації, а саме:

- курси дистанційного навчання, електронні підручники, розташовані на вітчизняних освітніх серверах (для різних моделей дистанційного навчання);
- віртуальні бібліотеки;
- бази даних освітніх ресурсів;
- веб-квести, призначені для цілей навчання;
- телекомунікаційні проекти;
- віртуальні методичні об'єднання вчителів;
- телеконференції, форуми для вчителів і учнів;
- консультаційні віртуальні центри (для вчителів, школярів, батьків);
- наукові об'єднання школярів.

Навчальне середовище формується таким чином, щоб здобувач мав вільний доступ з будь-якого курсу до:

- інформаційного забезпечення (довідники з відповідних предметів, енциклопедії, консультаційний центр);
- необхідних розділів курсів із суміжних галузей знань;
- лабораторних робіт, практикумів;
- вебквестів;
- проєктів.

Джерело: <http://ukped.com/skarbnichka/665-.html>

ТЕМА 8. Організація діяльності студентів під час проходження практик

1. Роль практики у формуванні професійної компетентності студентів-філологів.
2. Види практик.
3. Зміст і мета педагогічної практики студентів і магістрантів

Запитання і практичні завдання для самостійної роботи

Види практик

Система практики майбутніх учителів-словесників має такий вигляд. На ступені бакалаврату: фольклорна або літературно-краєзнавча, діалектологічна або соціолінгвістична, пасивна

педагогічна, педпрактика в 5–8 класах (активна). Підготовку спеціаліста завершує педагогічна практика в 9–110х класах загальноосвітньої школи та закладах нового типу, професійне становлення магістра відбувається під час педагогічної практики в закладах нового типу та ЗВО.

Побудовані з урахуванням принципів наступності, перспективності, тісного взаємозв'язку, ці практики становлять цілісну особистісно зорієнтовану систему, що забезпечує більш усвідомлену фахову потребу перевірки дієвості набутих знань і вмінь, формування професійної компетентності, сприяє загальнокультурному розвитку особистості студента-філолога, а також його самовдосконаленню, самоактуалізації і саморозвитку

Ознайомтеся з групами вмінь, якими повинні оволодіти студенти за час педпрактики.

Студенти мають оволодіти системою професійних умінь.

1. Уміння, пов'язані з визначенням мети й завдань навчання:

- бачити мету й завдання навчання, визначені програмами, концепціями, державним стандартом;
- формулювати мету розділу, теми, конкретного уроку з урахуванням характеру мовного матеріалу, типів і видів умінь, що формуються, вікових особливостей учнів, типу уроку, загально предметних завдань;
- коригувати мету уроку;
- аналізувати мету й завдання уроку з точки зору їх відповідності темі, типу, змісту уроку.

2. Уміння, що забезпечують відбір змісту навчання:

- бачити зміст навчання української мови на рівні чинних програм, підручників, посібників;
- зіставляти зміст навчання альтернативних програм, підручників;
- відбирати навчальний матеріал для конкретного уроку з урахуванням пізнавальних, практичних, загальнопредметних мети й завдань навчання, труднощів засвоєння мовного матеріалу

3. Уміння, пов'язані з формуванням в учнів мотивів навчально-пізнавальної діяльності:

- налагоджувати контакт зі здобувачами, учнями засобами предметів і підтримувати його протягом усього процесу навчання;
- забезпечувати наступність і перспективність у роботі над темами курсу;
- створювати елементи новизни на уроці;
- установлювати зв'язки між явищами у межах предмета й на міжпредметному рівні;
- проводити позакласну роботу з української мови.

4. Уміння, пов'язані з організацією навчального процесу:

- бачити функції, зміст і методику проведення основних структурних елементів уроку: оргмоменту, перевірки домашнього завдання, пояснення нового матеріалу, формування знань, умінь, навичок, підбиття підсумків, постановки домашнього завдання.
- застосовувати методи навчання;
- послуговуватися чинними програмами, підручниками;
- аналізувати дидактичні матеріали з урахуванням їх мовного характеру, тематичної спрямованості;
- добирати дидактичний матеріал для уроків української мови;
- відбирати засоби навчання відповідно до теми, мети уроку, віку учнів;
- складати розгорнутий конспект уроку української мови будь-якого типу;
- проводити уроки української мови;
- аналізувати власні уроки та уроки, проведені вчителями-словесниками або іншими студентами.

5. Уміння, що забезпечують контроль за навчанням:

- добирати тексти контрольних диктантів і переказів;
- формулювати теми творів різних жанрів;
- проводити уроки контрольного типу з української мови;
- оцінювати усні відповіді й письмові роботи учнів згідно з нормами;
- знаходити в письмових роботах учнів помилки різного типу;
- користуватися способами фіксації помилок у письмових роботах.

6. Уміння, пов'язані з аналізом результатів навчання:

- класифікувати учнівські помилки;
- вести облік індивідуальних і типових помилок учнів;
- організувати роботу над орфографічними й пунктуаційними помилками в навчальних вправах;
- проводити уроки роботи над помилками в диктантах, переказах, творах;
- аналізувати свої уроки та уроки вчителів, інших студентів з точки зору їх навчального рівня;
- узагальнювати досвід роботи вчителів-словесників.

ТЕМА 9. Організація контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів

1. Поняття про контроль.
2. Функції контролю.
3. Принципи контролю.
4. Види і форми контролю.
5. Особливості тестового контролю.
6. Види тестових завдань.
7. Переваги і недоліки тестових завдань.

Поняття про контроль

Важливим складником навчально_виховного процесу у вищій школі є контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів. Під контролем розуміють педагогічний супровід, моніторинг і перевірку успішності навчально_пізнавальної діяльності студентів. Л. Одерій визначає контроль як важливий компонент системи навчального процесу, що здійснюється в різних формах, для визначення рівня знань, умінь і навичок, отриманих студентами в процесі навчання. В. Ортинський – як систему перевірки результатів навчання і виховання студентів. На думку Л. Русакової, контроль – засіб педагогічного керівництва навчально_пізнавальною діяльністю студентів, за якого здійснюється регулярне поетапне оцінювання й корекція підготовки фахівця.

Контроль передбачає перевірку, або виявлення рівня отриманих студентами знань, сформованості умінь і навичок, компетентностей; оцінювання, тобто вимірювання рівня знань, умінь і навичок, компетентностей та їх порівняння з певними стандартами, окресленими вимогами навчальних програм; облік, тобто фіксацію результатів у вигляді оцінок, балів у журналі, заліковій книжці, заліково-екзаменаційних відомостях.

У процесі контролю викладач розв'язує низку важливих завдань, як_от:

- ☐ діагностування рівня готовності студентів до сприймання нового матеріалу;
- ☐ визначення глибини, міцності опанування навчального матеріалу;
- ☐ установлення рівня сформованості певних умінь і навичок, компетентностей;
- ☐ виявлення ускладнень, прогалин в опануванні навчальної інформації, а також типових помилок задля їх корекції та усунення;
- ☐ визначення ефективності форм, методів, прийомів, засобів навчання.

Функції контролю

Дослідники виділяють кілька функцій контролю. Так, В. Ортинський виокремлює вісім функцій:

- **діагностична**, спрямована на визначення об'єктивного рівня знань, умінь і навичок студентів, а також типових помилок, прогалин та утруднень у навчанні, причин неуспішності та забезпечення заходів щодо їх усунення;
- **коригувальна**, що полягає у внесенні змін у процес навчально_пізнавальної діяльності на підставі об'єктивної оцінки сформованих знань, умінь і навичок;
- **освітня**, що сприяє поглибленню, розширенню й удосконаленню професійних знань, умінь і навичок;
- **виховна**, що забезпечує формування в процесі контролю формування громадянських якостей;
- **стимулювальна**, що спрямована на стимулювання активності студентів у дидактичному процесі;
- **оцінювальна**, що полягає у вимірюванні та оцінці знань, умінь і навичок студентів;
- **розвивальна**, яка виявляється в тому, що будь_який контроль

викликає певне психічне напруження особистості, розвиток її розумових і фізичних сил, творчого мислення тощо;

-мобілізувальна, що підсилює, концентрує, зосереджує моральні, інтелектуальні й фізичні зусилля на усунення виявлених недоліків та досягнення нових успіхів у навчанні.

С. Вітвицька пропонує дещо ширший перелік функцій, зокрема: діагностично-констатувальна, стимулюючо-мотиваційна, розвивальна, виховна, соціалізуюча, навчальна, прогностично-мотиваційна, оцінно-констатувальна, управлінська. Особливо цінною видається прогностично-методична функція, що стосується як викладача, який отримує досить точні дані для оцінки своєї праці, результатів запровадження своєї методики викладання, шляхів подальшого вдосконалення навчання, так і студентів, оскільки допомагає їм прогнозувати свою навчальну та наукову роботу.

Знання й урахування функцій контролю дають викладачеві змогу дидактично виважено й методично обґрунтовано здійснювати його підготовку й проведення. Лінгводидакти визначають особливу значущість контролю для здійснення навчально-виховного процесу в сучасних умовах, а також підкреслюють, що методично правильно організований контроль сприяє глибокому засвоєнню студентами – майбутніми філологами навчального матеріалу, опануванню практичних умінь та навичок, їхній систематизації, узагальненню та закріпленню; допомагає аргументовано визначити рівень сформованості професійної компетентності, привчає до систематичної роботи, дисциплінує, сприяє формуванню відповідальності, активності, самостійності та мотивації навчально-пізнавальної діяльності; дозволяє охопити всі аспекти організації та забезпечення навчально-виховного процесу в сучасному ЗВО; дає змогу скоригувати процес навчання, обираючи найбільш адекватні його меті форми, методи і прийоми, визначити власні недоліки в педагогічній діяльності.

Принципи контролю

Система професійної підготовки майбутніх філологів передбачає необхідність організації в сучасних вишах ефективного контролю, побудовану на певних принципах. До принципів контролю науковці відносять такі:

- принцип індивідуального характеру перевірки й оцінювання знань студентів передбачає індивідуальну роботу викладача з кожним студентом, урахування його індивідуальних особливостей;
- принцип систематичності і системності перевірки й оцінювання знань впливає на здійснення контролю протягом усього періоду навчання студента у виші;
- принцип тематичності стосується усіх ланок перевірки і передбачає оцінювання навчальної діяльності студентів за семестр чи навчальний рік, і з кожної теми;
- принцип диференційованого оцінювання успішності навчання студентів передбачає оцінювання успішності на основі різнорівневого підходу;
- принцип єдності вимог викладачів до студентів передбачає урахування кафедрами і викладачами чинних загальнодержавних, університетських стандартів;
- принцип об'єктивності – це систематичний аналіз результатів міжсесійного контролю і показників успішності за єдиними критеріями задля своєчасного здійснення заходів для поліпшення організації і змісту навчально_виховного процесу, підвищення ефективності і якості аудиторних і самостійних занять студентів з метою запобігання (зменшення) відсіву;
- принцип гласності передбачає доведення результатів контролю до відома студентів.

Види і форми контролю

Дидакти і лінгводидакти виділяють такі види контролю:

- залежно від дидактичної мети й етапу навчання: попередній (діагностичний);__ поточний; модульний (рубіжний, тематичний, періодичний, блоковий); підсумковий (завершальний); відтермінований;
- залежно від форми проведення: усний і письмовий;
- залежно від суб'єкта/об'єкта проведення контролю: самоконтроль, взаємоконтроль, кафедральний, факультетський, ректорський та міністерський.

Підсумковий (завершальний) контроль дозволяє отримати результати з окремої дисципліни або циклу дисциплін, інтегрувати здобуті знання й вміння, їх творчо використовувати, моделюючи ситуації майбутньої професійної

діяльності, перевірити розуміння студентом програмового матеріалу загалом, забезпечує оцінювання результатів навчання студентів певного освітньо-кваліфікаційного рівня на проміжних або завершальному етапах їх навчання. У науковій літературі виділяють такі види підсумкового контролю: підсумковий модульний контроль, семестровий (річний) контроль і державну атестацію студентів.

Підсумковий модульний контроль – це оцінювання рівня знань, умінь і навичок студентів з дисципліни, що здійснюється після проведення останнього змістового модульного контролю. Він містить питання з усього вивченого курсу або дисципліни. Основними формами підсумкового модульного контролю з дисципліни можуть бути: контрольна робота, тестування, розв’язання ситуативних завдань і вправ тощо.

Семестровий контроль з певної дисципліни проводять відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену або заліку в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою навчальною програмою дисципліни.

Державну атестацію студентів проводить державна екзаменаційна комісія після виконання програми підготовки за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем. Основним завданням державної атестації є встановлення відповідності рівня якості підготовки випускників вимогам стандартів вищої освіти. За результатами успішної атестації видається диплом державного зразка про здобуття відповідного освітньо_кваліфікаційного рівня та отриману кваліфікацію.

Особливості тестового контролю

Останнім часом усе ширше використовують тести як засіб контролю навчальних досягнень студентів.

Тест – це завдання стандартної форми, виконання якого спрямоване на виявлення певного рівня знань, умінь і навичок учнів (студентів). Тестування здебільшого здійснюється за стандартною формою (вибір з кількох варіантів правильної відповіді, визначення помилки, вилучення зайвого тощо). Завданням тестів є перевірка рівня засвоєння студентами теоретичного матеріалу, вироблення практичних умінь і навичок, розвиток мовотворчих здібностей. Під

поняттям тестовий контроль розуміють набір стандартизованих завдань, що дають змогу визначити рівень засвоєння навчального матеріалу студентами.

Перевагою тестового контролю є змога заощадити час, визначити прогалини в знаннях студентів, що важливо для організації навчання й оперативного коригування діяльності педагога і студентів. У зв'язку з цим виникає низка проблем: як здійснити відбір тестів, щоб уникнути одноманітності, які тести варто використати, щоб здійснити об'єктивний контроль за рівнем сформованості компетентностей студентів.

Види тестових завдань

Дослідники розрізняють такі види тестів: тести досягнень, тобто тести, що визначають рівень знань, умінь і навичок; тести здібностей, особистісні тести.

За способом проведення: індивідуальні і групові, усні і письмові, бланкові, наочні, комп'ютерні, вербальні, невербальні.

За способом побудови змісту тестові завдання розподіляють на дві групи: відкритої форми і закритої форми.

Класифікацію тестових завдань ґрунтовно висвітлив К. Інгекамп. У системі діагностики найчастіше застосовують тести навчальних досягнень, мета яких полягає у визначенні рівня оволодіння знаннями, сформованості умінь, навичок з певних навчальних дисциплін.

Тестові завдання закритої форми перевіряють повноту засвоєння лінгвістичної інформації та рівень сформованості в студентів відповідних компетентностей.

Цей формат тестових завдань дає змогу оцінити навчальні досягнення студентів на різних рівнях: знання, розуміння і застосування знань.

Наприклад:

У якому рядку подано правильні тлумачення паронімічних слів?

- а) господарський – господарчий, безутратний, економічний;
госпóдарський – розпорядницький, власницький;
- б) заклáд – парі, зáклад – установа;
- в) зáпал – вибуховий пристрій; запáл – пристрасність, азарт.

Тестові завдання з вибором кількох правильних відповідей передбачають вибір двох-чотирьох відповідей із запропонованого списку варіантів. Тестове завдання

такого формату так само, як і попереднього, діагностує знання, розуміння і застосування.

Тестові завдання на встановлення відповідності належать до категорії логічних пар і називаються ще форматом розширеного вибору. Завдання цього типу складаються з інструкції-завдання та двох колонок, у яких частини матеріалу позначено буквами (ліворуч) і цифрами (праворуч). Треба співвіднести цей матеріал і поряд з буквою записати цифру (декілька рядків із цифрами зайві).

Установіть відповідність між характеристикою фонем за місцем творення та їх прикладами.

1. Губна. А. /т/.
2. Передньоязикова. Б. /к/.
3. Задньоязикова. В. /г/.
4. Середньоязикова. Г. /й/.
5. Глоткова. Д. /б/.

1. ____
2. ____
3. ____
4. ____
5. ____

Тестові завдання відкритої форми – це тестові завдання з пропусками (уставте пропущений розділовий знак, уставте пропущену літеру в слові тощо); тестові завдання на доповнення (продовжте речення: Однорідними членами речення називають...); завдання з короткою відповіддю (визначте стиль поданого фрагменту тексту); завдання з розгорнутою відповіддю, що передбачає перевірку сформованості мовленнєвої компетентності. Подібні тестові завдання (есе) широко використовують у Європі. Під час написання есе потрібно не просто пригадати знання, щоб вибрати правильну відповідь, а також зв'язати між собою факти та принципи, забезпечити логічність викладу і обґрунтувати добір цих фактів. Таке завдання несе інформацію про процеси мислення й такі якості випускника, як критичне мислення, здатність інтерпретувати ідеї, відрізняти факти від суджень, формулювати обґрунтовані висновки тощо.

Прокоментуйте думку дослідників щодо тестового контролю:

Основними характеристиками тесту залишаються валідність, надійність простота. Валідність у загальному вигляді вказує на те, що оцінює тест і як добре він це робить. Ця характеристика відбиває ступінь упевненості, що завдання тесту максимально повно охоплюють зміст окремої сфери знань, точно висловлюють суттєві для цієї діяльності навички, проте не перевіряють другорядні. До чинників, що знижують валідність, відносять такі: завдання не відповідають меті тестування чи змісту навчальної дисципліни, некоректно сформульовані чи неправильно впорядковані, відсутність повних інструкцій, недотримання часових вимог, порушення процедури тестування”

(Аузіна М. О. Система комплексної діагностики знань студентів :

навч. посібник / М. О. Аузіна, Г. Г. Голуб, А. М. Возна. – Львів :

Львівський банківський інститут НБУ, 2002. – 38 с.)

ТЕМА 10. Організація дослідницької діяльності здобувачів освіти у ЗО

1. Значення дослідницької роботи у формуванні майбутніх фахівців.
2. Напрями наукової роботи.
3. Види студентських наукових робіт.

Значення дослідницької роботи у формуванні майбутніх фахівців

Ще на зорі становлення університетів на стінах Болонської академії було написано: “Освіта без науки неможлива”. Розвиток суспільства вимагає подальшого вдосконалення системи підготовки, підвищення кваліфікації майбутніх учителів, здатних до постійного професійного самовдосконалення, створення атмосфери пізнавально-дослідницької співпраці, спроможних розвивати творчість дитини, здійснювати науковий пошук. Сучасний учитель-словесник повинен уміти швидко орієнтуватися в умовах значного збільшення обсягу наукової інформації, працювати з науковими, довідково-енциклопедичними джерелами, зокрема електронними. Важливість цих особистісних і професійних рис зумовлює необхідність удосконалення змісту,

форм, методів і засобів формування дослідницьких умінь майбутніх учителів!словесників у процесі професійної підготовки. Як свідчить аналіз фахових джерел, під дослідницькими вміннями розуміють комплекс інтелектуальних і практичних дій, що забезпечують здатність особистості усвідомлено здійснювати дії з пошуку, відбору, перероблення, аналізу, створення, проектування й підготовки результатів пізнавальної діяльності.

Ці вміння можуть бути сформовані лише в процесі систематичного залучення студентів до науково-дослідницької діяльності. Погоджуємося з думкою О. Семенов, що у вищій школі майбутньому дослідникові важливо не тільки досконало опанувати методологію наукової творчості, а й оволодіти вміннями вільно, нормативно послуговуватися національною науковою мовою в усіх її підстилях, представляти аналітико-синтетичну інформацію та адекватно викладати її як у писемній, так і в усній формах. Це сприяє, як показує досвід, виразненню “мовного обличчя” автора наукового продукту.

Напрями наукової роботи у вишах

Ефективним шляхом формування професійної компетентності студентів є залучення їх до науково-дослідницької, експериментальної роботи. На думку В. Загв’язинського, “елемент дослідження був, є і, як ми думаємо, ще більшою мірою буде найважливішим елементом практичної діяльності педагога”.

Науково-дослідницька робота студентів ведеться у двох напрямках:

– передбачена навчальними планами й ведеться в межах навчального процесу (передбачає вивчення дисциплін “Основи наукових досліджень”, “Методика наукових досліджень” (для магістрантів), у межах цього напрямку студенти виконують також різні види наукових робіт: курсові, кваліфікаційні, дипломні, магістерські).

– науково-дослідницька робота студентів, що ведеться в позанавчальний час, яка представлена різними формами: проблемні групи; участь студентів у наукових конференціях; участь в олімпіадах, конкурсах; участь обдарованої молоді в довірливих темах, над якими працюють кафедри, тощо.

Реалізація першого напрямку зумовлює активне використання в навчальному процесі завдань, спрямованих на формування дослідницьких умінь студентів.

Так, у процесі опанування методики навчання української мови студентам систематично пропонують завдання, спрямовані на вдосконалення вмінь зіставляти наукову інформацію та її проекцію в шкільних підручниках, самостійно здійснювати адаптацію текстів наукового стилю відповідно до вікових особливостей учнів, їхніх когнітивних запитів; не тільки швидко й правильно виконати вправу зі шкільного підручника, а й оцінити її дидактичний, виховний, соціокультурний потенціал, запропонувати власне бачення певної теми в шкільному курсі української мови (Якби ви були вчителями, які вправи запропонували б своїм учням?).

Комплекс методичної підготовки студентів широкий. Тому розв'язання численних завдань повинно бути сконцентровано навколо основної проблеми, що поглиблено вивчається на основі різноманітних джерел і реалізується під час педпрактики.

Опрацювання наукового апарату

Першим етапом розроблення наукового апарату є обґрунтування актуальності дослідження.

Актуальність (від лат. *aktualis* – діючий, сучасний) теми – її важливість, відповідність назрілим потребам певної наукової галузі, перспективам її розвитку, а також практичним завданням відповідної сфери діяльності.

Обґрунтування актуальності передбачає:

- посилення на державні документи, у яких доведено важливість розв'язання порушеної проблеми;
- характеристику недостатності наукових знань, на збагачення й доповнення яких спрямоване дослідження;
- доцільність роботи, її відмінність у порівнянні з іншими, уже відомими.

Об'єкт дослідження – частина об'єктивної реальності, що на певному етапі стає предметом теоретичного чи практичного дослідження.

Предмет – окремі аспекти, властивості, якості об'єкта, що досліджуються з певною метою. Це те, що є змістом роботи, на що спрямована діяльність ученого.

Об'єкт – загальна сфера пошуку, а предмет – те конкретне, що виявляється. Один і той же об'єкт може досліджуватися в різних сферах пошуку. Важливою вимогою є відповідність

предмета об'єкту дослідження. Предмет – більш вузьке поняття, ніж об'єкт, він частина, аспект. Мета – авторська стратегія в одержанні нових знань про об'єкт і предмет дослідження. Формулювання мети має бути спрямоване на кінцевий результат, який має одержати дослідник у своїй діяльності.

Мета передбачає низку більш конкретних завдань.

Завдання дослідження – конкретизація загальної мети, цілей з урахуванням предмета дослідження. З-поміж них:

- визначення етапів наукового пошуку;
- виявлення найсуттєвіших ознак об'єкта дослідження;
- виокремлення внутрішньої структури об'єкта дослідження;
- обґрунтування системи засобів, необхідних для розв'язання порушеної проблеми.

Задля реалізації цих вимог магістрант має виявити добру обізнаність з науковою літературою, виявити вміння аналізувати, зіставляти, робити висновки. Це повинно бути представлено в роботі за допомогою засобів писемного мовлення. Тому текст має бути написаний грамотно, з дотриманням літературних норм писемного мовлення, добре вичитаним. Під час написання наукового дослідження треба виробити однаковий стиль викладу матеріалу в різних структурних частинах роботи. Необхідно прагнути до простоти викладу думки, уникати занадто великих за обсягом речень, з великою кількістю підрядних частин. Треба завжди пам'ятати, що складний виклад утруднює сприймання. З-поміж мовних засобів оформлення завдань

переважають дієслова *виявити, довести, вивчити, дослідити, проаналізувати, уточнити, установити, обґрунтувати, визначити, перевірити, розглянути, показати, апробувати тощо*, а також іменники *чинники, підходи, доречність, доцільність, форми, методи, прийоми, технології, критерії, особливості* та ін.

Науковий виступ з проблеми дослідження

Участь у наукових заходах слугує гарною перевіркою культури усного наукового мовлення дослідника. Фонетико-інтонаційний аспект в усній формі наукового мовлення не має самостійного значення, однак саме він покликаний забезпечити активність вияву мовнокомунікативної, стилістичної компетенцій, комунікативної установки промовця, заактуалізовує наявність вираженого ставлення до самого себе, ставлення до слухачів і предмета виступу, здатність викликати довіру. Науковий діалог між співучасниками допомагає формувати самостійність, відповідальність, відкритість, спонукає до розвитку мовленнєвих умінь представити власну думку в гармонії форми і змісту, зіставити її з думкою іншого автора, володіти реплікою і паузою, вербальними і невербальними засобами.

Готуючи доповідь чи виступ, доцільно враховувати принципи структури, зокрема стислість, компактність, послідовність, цілеспрямованість (побудова композиції за схемою «проблема – тема – теза – аргумент – мета»), нарощування зусиль (темپ мовленнєвого впливу на слухачів зростає поступово шляхом наведення аргументів і фактів), результативність (виступ повинен мати висновок і певні рекомендації). Важливо дотримуватися і класичної схеми підготовки наукової доповіді.

На *етані інтенції* формують задум і визначають мотивацію виступу (чого автор очікує від цього заходу), тему, мету, ідею, обсяг інформації, виробляють концепцію. Така концепція містить бачення автора, його оцінку, від чого залежить добір аргументів і мовних засобів. Оратору важливо опрацювати значну кількість матеріалу з різних джерел (монографій, наукових журналів, зокрема іноземних, інтернет-джерел). Тема наукової доповіді, виступу має бути зрозумілою, водночас неперевантаженою і відображати зміст промови, зацікавлювати й активізовувати увагу слухачів. Слід враховувати також характер аудиторії (вік, стать, кількість слухачів, рід занять, коло наукових зацікавлень), мету і місце проведення наукового заходу.

На *етані диспозиції* складають план виступу, в якому чітко вказують порядок і розташування частин виступу. Визначають проблеми дискусійного характеру, добирають фактичний матеріал, прогнозують можливі запитання слухачів і відповіді. Вступ має пробуджувати інтерес слухачів, основна частина є логічним продовженням питань вступу, презентує авторське бачення проблеми, у висновках узагальнюють основні думки та ідеї виступу. Особливу увагу звертають на висновки, в яких слід підбити підсумки виконаної роботи. Недоліками логіко-композиційної структури доповіді є нерівномірність складових і відсутність зв'язку між ними, порушення логічної послідовності у викладі, декларативність і бездоказовість тексту.

На *етані елокуції* здійснюють стилістичне оформлення наукової доповіді (виступу), перевіряють матеріали на відповідність логіці викладу, точності інформації, чинним мовним (мовленнєвим) нормам. Залежно від індивідуальних особливостей доповідача, досвіду й рівня ораторської майстерності він пише текст або лише план до нього. Досвід показує: краще виступати, орієнтуючись на текст. Це справляє враження вільного володіння матеріалом і додає впевненості. До того ж написаний текст можна заздалегідь перевірити,

виправити, покращити.

У вступі, в якому підкреслюють актуальність обраної теми, формують основні питання доповіді, доречними є такі синтаксичні конструкції: *тема нашої доповіді...; проблема ...не була ще предметом спеціального розгляду...; предметом нашого дослідження є ...; у доповіді зупинимося на таких питаннях...*

В основній частині, де викладають власне бачення проблеми, бажані такі мовні кліше, як: *розглянемо наступну проблему; хочемо звернути вашу увагу на таке ...; перейдемо до наступного питання; зупинимося на окремих моментах; цінність отриманих результатів полягає в...*

У висновках можливі такі конструкції: *унаслідок проведеної роботи ми дійшли висновку; нами експериментально доведено, що ...; доповідь не претендує на вичерпне висвітлення питання.*

Текст опановують риторично, тобто виділяють місця, де необхідні психологічні або логічні паузи.

Наступний етап підготовки – це **меморія**. Читання вслух допоможе перевірити написаний матеріал, провести хронометраж, внести необхідні уточнення і виправлення. Слід позначити ключові слова, цифри записати словами, перебудувати за потреби складні синтаксичні конструкції на прості речення, увести дієслова *з'ясуємо, простежимо, розглянемо, охарактеризуємо, уточнимо, пояснимо, відзначимо, порівняємо, зіставимо; розмежуємо, продемонструємо*, що виконують функції контакту. При цьому варто враховувати рівень підготовки аудиторії, обізнаності слухачів із предметом виступу.

Акція (публічне виголошення) доповіді відзначається контактом з аудиторією. Виступ доцільно почати зі встановлення зорового контакту з присутніми, перші фрази промовити, звертаючись до залу, а не читаючи текст. Виступаючи, потрібно говорити впевнено та зрозуміло, відчувати аудиторію. Для досягнення ефекту індивідуального спілкування (безпосереднього спілкування з присутніми) фахівці з риторики радять уникати мовленнєвих штампів, властивих офіційно-діловому стилю, водночас працювати над мовними зворотами, які увиразнять інформацію.

Учені виокремили спеціальні прийоми привернення й утримання уваги слухачів: прийом співучасті – використання дієслів першої особи множини (*зазначимо, зупинимося на таких аспектах*); прийом навіювання (апелювання до спільності професійних, соціальних інтересів); прийом текстового очікування (подається спочатку факт, а потім його пояснення); прийом психологічної паузи (5-7 секунд) між блоками наукової інформації; прийом парадоксальної ситуації – одна подія розглядається з різних поглядів; прийом постановки проблемного питання (формулювання на початку виступу (доповіді) проблемного запитання і пошук відповіді на нього впродовж виступу спільними зусиллями зі слухачами); прийом використання фактичного матеріалу, засобів наочності, прикладів (залучення статистичних даних, таблиць, графіків, наведення прикладів-ілюстрацій з метою поглиблення уяви слухачів і глядачів про предмет наукового діалогу).

Важливу роль відіграє різноманітність тональних рисунків, чистота і ясність тембру, гнучкість, рухомість, адаптивність, емоційна насиченість фрази

і сугестивність. Чітка вимова слів указує на внутрішню дисципліну, нечітка, "розпливчаста" – свідчить про невпевненість оратора; занадто голосне та квапливе мовлення створює враження нав'язування позиції, дуже тихе й уповільнене – заважає сприйняттю смислу тексту.

Найкращою позою для виголошення промови є невимушена постава з трохи піднятою головою й розправленими плечима. Якщо з'являється відчуття втрати уваги слухачів, варто змінити темп мовлення, навести яскравий приклад. Однак не бажано привертати увагу незвичайною манерою говоріння, особливими жестами, мімікою чи екстравагантним одягом. Зловживати увагою також недоцільно. Виступ має тривати чітко визначений час (за 10 хвилин можна прочитати матеріал, розміщений на 4 сторінках машинописного тексту через два інтервали) або на одну-дві хвилини менше (не більше!) за регламентований.

Після виголошення наукової доповіді (**етап релаксації**) корисно проаналізувати змістовий і композиційний аспекти тексту крізь призму спілкування з аудиторією, сприйняття адресатом, характер концентрації уваги; з'ясувати причини ослаблення уваги слухачів, ефективність прийомів контакту з аудиторією.

Мовленнєва практика свідчить: важливо не лише готувати виступи, а й навчитися слухати наукові доповіді. При аудіюванні доповіді необхідно визначити в ній головне за зміною інтонації, темпу, голосу, за паузами, які завжди передують висновкам, за риторичними і проблемними питаннями; усвідомити зміст почутого, максимально лаконізуючи інформацію, але без втрати головного і цінного в ній; відкидати другорядне, надлишкове та ін. Поєднання певних інтонаційних елементів у мовленні доповідача (збільшення інтенсивності голосу, різномірна структура фраз, емотивні інтонації, інтонації важливості тощо) засвідчує індивідуальний інтонаційний стиль. Фонетичними недоліками доповідача є нечітка дикція, "ковтання" закінчень; монотонність інтонації, без акцентів на значущих моментах доповіді, швидкий або повільний темп мовлення, порушення орфоепічних норм, невиразність викладу.

На наукових заходах, під час наукових діалогів, дискусій виробляються самостійність, оригінальність висловлювання, вміння обґрунтовувати чи спростовувати хибні думки, опановується мистецтво аргументованої полеміки. Особливостями наукового діалогу є звернення до адресата, підготовленість учасників. Характерні мовні ознаки – ситуативність, еліптичність, перевага розповідних і питальних речень, речення-заперечення.

Згоду з думкою співбесідника висловлюють такими мовними засобами: *згоден з Вами, що; підтримую Вашу думку щодо...; незгоду – дозвольте з Вами не погодитися...; важко погодитися з тим, що...* З метою отримання від співбесідника інформації щодо певного питання застосовують такі конструкції: *як ви вважаєте; чи згодні ви з тим, що; чи поділяєте ви думку про те, що...* Для уточнення або доповнення потрібної інформації послуговуються такими мовними кліше: *що ви мали на увазі; уточніть, прошу...; наведіть приклад...*

Готуючись до наукової дискусії, доцільно звернути увагу на вироблення умінь повідомляти про що-небудь; описувати, коментувати певні явища і факти; спростовувати аргументи співрозмовника. Важливе також уміння ставити питання, зіставляти і порівнювати факти, давати оцінку подіям, робити

висновки; приєднуватися до висловленого погляду; припиняти розмову чи змінювати її напрямок; висловлювати прохання, згоду, незгоду; відмовляти у ввічливій формі; встановлювати контакт зі співрозмовником, підтримувати його увагу; висловлювати незадоволення.

У науковій дискусії виявляються комунікативні стратегії учасників. Це мовленнєві засоби, які учасники дискусії використовують з метою донесення своєї думки до слухачів у найбільш зрозумілий або найбільш економний спосіб. Під ступенем володіння учасниками комунікативними стратегіями розуміють підготовленість до обговорення заявленої проблеми, вільне оперування понятійним і термінологічним апаратом у межах теми, наявність аргументів і контраргументів. У науковій дискусії можуть виявлятися *стратегії самопрезентації*, тобто керування учасника дискусії увагою партнера, намагання подати себе якнайпривабливіше, і характеризуються вони певними ознаками демонстративності.

Як складний вербальний аргументаційний процес дискусія є різновидом наукової суперечки, т. зв. словесного змагання між двома або кількома особами щодо певного наукового питання, за якого кожна зі сторін доводить свою думку. Мистецтво суперечки вимагає певного досвіду і майстерності; її продуктивність значною мірою залежить від рівня культури, ерудиції, життєвого досвіду, знань правил публічної суперечки (чітко визначати предмет і свою позицію у суперечці; не відходити від головних положень, з повагою ставитися до інших учасників, зберігати витримку і самовладання).

Під час суперечки використовують різні синтаксичні конструкції для передавання сумніву в достовірності формулювань співрозмовників (*Ваше припущення про ... здається мені децю сумнівним; Шановний пане, ці аргументи не зовсім переконливі, підтвердіть, будь ласка, фактичним матеріалом*); спростування аргументів іншого учасника (*Уявімо, що Ви отримали позитивний результат, тоді як пояснити те...; Ці факти, як показують проведені нами спостереження, не підтверджені*); доказ антитези (*Вважаю за потрібне навести такі приклади; Підтвердженням цьому є публікація ...*).

Усні жанри наукової комунікації вимагають досконалого володіння словом, правильного і доречного використання його виражальних засобів. Важливо дотримуватися і принципу «комунікативної співпраці», що виявляється в коректності висловленої критики й етичному оформленні негативної оцінки, яку за науковим етикетом слід пом'якшувати. Толерантність наукової дискусії зумовлює дотримання шанобливого ставлення до думки іншого, критичний підхід не тільки до чужих, а й до власних наукових результатів, орієнтація на некатегоричність викладу, взаємодія учасників наукового діалогу.

Отже, підготовка, тренування, впевненість, зміна інтонації, темпу мовлення, тембру голосу, паузи – невід'ємні елементи вдалих доповіді і виступу, успіх яких залежить від актуальності досліджуваної проблеми, захопленості нею й уміння оратора її подати. Щоб оволодіти полемічним мистецтвом, слід розуміти сутність і вимоги проведення наукової дискусії, суперечки, диспуту, дотримуватися культури полеміки, вдосконалювати уміння переконливо викладати свої думки, дискутувати, послуговуючись різними способами аргументації, вести діалог, дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

Науковий виступ з проблеми дослідження

Участь у наукових заходах слугує гарною перевіркою культури усного наукового мовлення дослідника. Фонетико-інтонаційний аспект в усній формі наукового мовлення не має самостійного значення, однак саме він покликаний забезпечити активність вияву мовнокомунікативної, стилістичної компетенцій, комунікативної установки промовця, заактуалізовує наявність вираженого ставлення до самого себе, ставлення до слухачів і предмета виступу, здатність викликати довіру. Науковий діалог між співучасниками допомагає формувати самостійність, відповідальність, відкритість, спонукає до розвитку мовленнєвих умінь представити власну думку в гармонії форми і змісту, зіставити її з думкою іншого автора, володіти реплікою і паузою, вербальними і невербальними засобами.

Готуючи доповідь чи виступ, доцільно враховувати принципи структури, зокрема стислість, компактність, послідовність, цілеспрямованість (побудова композиції за схемою «проблема – тема – теза – аргумент – мета»), нарощування зусиль (темп мовленнєвого впливу на слухачів зростає поступово шляхом наведення аргументів і фактів), результативність (виступ повинен мати висновок і певні рекомендації). Важливо дотримуватися і класичної схеми підготовки наукової доповіді.

На *етані інтенції* формують задум і визначають мотивацію виступу (чого автор очікує від цього заходу), тему, мету, ідею, обсяг інформації, виробляють концепцію. Така концепція містить бачення автора, його оцінку, від чого залежить добір аргументів і мовних засобів. Оратору важливо опрацювати значну кількість матеріалу з різних джерел (монографій, наукових журналів, зокрема іноземних, інтернет-джерел). Тема наукової доповіді, виступу має бути зрозумілою, водночас неперевантаженою і відображати зміст промови, зацікавлювати й активізовувати увагу слухачів. Слід враховувати також характер аудиторії (вік, стать, кількість слухачів, рід занять, коло наукових зацікавлень), мету і місце проведення наукового заходу.

На *етані диспозиції* складають план виступу, в якому чітко вказують порядок і розташування частин виступу. Визначають проблеми дискусійного характеру, добирають фактичний матеріал, прогнозують можливі запитання слухачів і відповіді. Вступ має пробуджувати інтерес слухачів, основна частина є логічним продовженням питань вступу, презентує авторське бачення проблеми, у висновках узагальнюють основні думки та ідеї виступу. Особливу увагу звертають на висновки, в яких слід підбити підсумки виконаної роботи. Недоліками логіко-композиційної структури доповіді є нерівномірність складових і відсутність зв'язку між ними, порушення логічної послідовності у викладі, декларативність і бездоказовість тексту.

На *етані елокуції* здійснюють стилістичне оформлення наукової доповіді (виступу), перевіряють матеріали на відповідність логіці викладу, точності інформації, чинним мовним (мовленнєвим) нормам. Залежно від індивідуальних особливостей доповідача, досвіду й рівня ораторської майстерності він пише

текст або лише план до нього. Досвід показує: краще виступати, орієнтуючись на текст. Це справляє враження вільного володіння матеріалом і додає впевненості. До того ж написаний текст можна заздалегідь перевірити, виправити, покращити.

У вступі, в якому підкреслюють актуальність обраної теми, формують основні питання доповіді, доречними є такі синтаксичні конструкції: *тема нашої доповіді...; проблема ...не була ще предметом спеціального розгляду...; предметом нашого дослідження є ...; у доповіді зупинимося на таких питаннях...*

В основній частині, де викладають власне бачення проблеми, бажані такі мовні кліше, як: *розглянемо наступну проблему; хочемо звернути вашу увагу на таке ...; перейдемо до наступного питання; зупинимося на окремих моментах; цінність отриманих результатів полягає в...*

У висновках можливі такі конструкції: *унаслідок проведеної роботи ми дійшли висновку; нами експериментально доведено, що ...; доповідь не претендує на вичерпне висвітлення питання.*

Текст опановують риторично, тобто виділяють місця, де необхідні психологічні або логічні паузи.

Наступний етап підготовки – це **меморія**. Читання вслух допоможе перевірити написаний матеріал, провести хронометраж, внести необхідні уточнення і виправлення. Слід позначити ключові слова, цифри записати словами, перебудувати за потреби складні синтаксичні конструкції на прості речення, увести дієслова *з'ясуємо, простежимо, розглянемо, охарактеризуємо, уточнимо, пояснимо, відзначимо, порівняємо, зіставимо; розмежуємо, продемонструємо*, що виконують функції контакту. При цьому варто враховувати рівень підготовки аудиторії, обізнаності слухачів із предметом виступу.

Акція (публічне виголошення) доповіді відзначається контактом з аудиторією. Виступ доцільно почати зі встановлення зорового контакту з присутніми, перші фрази промовити, звертаючись до залу, а не читаючи текст. Виступаючи, потрібно говорити впевнено та зрозуміло, відчуваючи аудиторію. Для досягнення ефекту індивідуального спілкування (безпосереднього спілкування з присутніми) фахівці з риторики радять уникати мовленнєвих штампів, властивих офіційно-діловому стилю, водночас працювати над мовними зворотами, які увиразнять інформацію.

Учені виокремили спеціальні прийоми привернення й утримання уваги слухачів: прийом співучасті – використання дієслів першої особи множини (*зазначимо, зупинимося на таких аспектах*); прийом навіювання (апелювання до спільності професійних, соціальних інтересів); прийом текстового очікування (подається спочатку факт, а потім його пояснення); прийом психологічної паузи (5-7 секунд) між блоками наукової інформації; прийом парадоксальної ситуації – одна подія розглядається з різних поглядів; прийом постановки проблемного питання (формулювання на початку виступу (доповіді) проблемного запитання і пошук відповіді на нього впродовж виступу спільними зусиллями зі слухачами); прийом використання фактичного матеріалу, засобів наочності, прикладів (залучення статистичних даних, таблиць, графіків, наведення прикладів-ілюстрацій з метою поглиблення уяви слухачів і глядачів про предмет наукового

діалогу).

Важливу роль відіграє різноманітність тональних рисунків, чистота і ясність тембру, гнучкість, рухомість, адаптивність, емоційна насиченість фрази і сугестивність. Чітка вимова слів указує на внутрішню дисципліну, нечітка, "розпливчаста" – свідчить про невпевненість оратора; занадто голосне та квапливе мовлення створює враження нав'язування позиції, дуже тихе й уповільнене – заважає сприйняттю смислу тексту.

Найкращою позою для виголошення промови є невимушена постава з трохи піднятою головою й розправленими плечима. Якщо з'являється відчуття втрати уваги слухачів, варто змінити темп мовлення, навести яскравий приклад. Однак не бажано привертати увагу незвичайною манерою говоріння, особливими жестами, мімікою чи екстравагантним одягом. Зловживати увагою також недоцільно. Виступ має тривати чітко визначений час (за 10 хвилин можна прочитати матеріал, розміщений на 4 сторінках машинописного тексту через два інтервали) або на одну-дві хвилини менше (не більше!) за регламентований.

Після виголошення наукової доповіді (**етап релаксації**) корисно проаналізувати змістовий і композиційний аспекти тексту крізь призму спілкування з аудиторією, сприйняття адресатом, характер концентрації уваги; з'ясувати причини ослаблення уваги слухачів, ефективність прийомів контакту з аудиторією.

Мовленнєва практика свідчить: важливо не лише готувати виступи, а й навчитися слухати наукові доповіді. При аудіюванні доповіді необхідно визначити в ній головне за зміною інтонації, темпу, голосу, за паузами, які завжди передують висновкам, за риторичними і проблемними питаннями; усвідомити зміст почутого, максимально лаконізуючи інформацію, але без втрати головного і цінного в ній; відкидати другорядне, надлишкове та ін. Поєднання певних інтонаційних елементів у мовленні доповідача (збільшення інтенсивності голосу, різномірна структура фраз, емотивні інтонації, інтонації важливості тощо) засвідчує індивідуальний інтонаційний стиль. Фонетичними недоліками доповідача є нечітка дикція, "ковтання" закінчень; монотонність інтонації, без акцентів на значущих моментах доповіді, швидкий або повільний темп мовлення, порушення орфоепічних норм, невиразність викладу.

На наукових заходах, під час наукових діалогів, дискусій виробляються самостійність, оригінальність висловлювання, вміння обґрунтовувати чи спростовувати хибні думки, опановується мистецтво аргументованої полеміки. Особливостями наукового діалогу є звернення до адресата, підготовленість учасників. Характерні мовні ознаки – ситуативність, еліптичність, перевага розповідних і питальних речень, речення-заперечення.

Згоду з думкою співбесідника висловлюють такими мовними засобами: *згоден з Вами, що; підтримую Вашу думку щодо...; незгоду – дозвольте з Вами не погодитися...; важко погодитися з тим, що...* З метою отримання від співбесідника інформації щодо певного питання застосовують такі конструкції: *як ви вважаєте; чи згодні ви з тим, що; чи поділяєте ви думку про те, що...* Для уточнення або доповнення потрібної інформації послуговуються такими мовними кліше: *що ви мали на увазі; уточніть, прошу...; наведіть приклад...*

Готуючись до наукової дискусії, доцільно звернути увагу на вироблення

умінь повідомляти про що-небудь; описувати, коментувати певні явища і факти; спростовувати аргументи співрозмовника. Важливе також уміння ставити питання, зіставляти і порівнювати факти, давати оцінку подіям, робити висновки; приєднуватися до висловленого погляду; припиняти розмову чи змінювати її напрямок; висловлювати прохання, згоду, незгоду; відмовляти у ввічливій формі; встановлювати контакт зі співрозмовником, підтримувати його увагу; висловлювати незадоволення.

У науковій дискусії виявляються комунікативні стратегії учасників. Це мовленнєві засоби, які учасники дискусії використовують з метою донесення своєї думки до слухачів у найбільш зрозумілий або найбільш економний спосіб. Під ступенем володіння учасниками комунікативними стратегіями розуміють підготовленість до обговорення заявленої проблеми, вільне оперування понятійним і термінологічним апаратом у межах теми, наявність аргументів і контраргументів. У науковій дискусії можуть виявлятися *стратегії самопрезентації*, тобто керування учасника дискусії увагою партнера, намагання подати себе якнайпривабливіше, і характеризуються вони певними ознаками демонстративності.

Як складний вербальний аргументаційний процес дискусія є різновидом наукової суперечки, т. зв. словесного змагання між двома або кількома особами щодо певного наукового питання, за якого кожна зі сторін доводить свою думку. Мистецтво суперечки вимагає певного досвіду і майстерності; її продуктивність значною мірою залежить від рівня культури, ерудиції, життєвого досвіду, знань правил публічної суперечки (чітко визначати предмет і свою позицію у суперечці; не відходити від головних положень, з повагою ставитися до інших учасників, зберігати витримку і самовладання).

Під час суперечки використовують різні синтаксичні конструкції для передавання сумніву в достовірності формулювань співрозмовників (*Ваше припущення про ... здається мені децю сумнівним; Шановний пане, ці аргументи не зовсім переконливі, підтвердіть, будь ласка, фактичним матеріалом*); спростування аргументів іншого учасника (*Уявімо, що Ви отримали позитивний результат, тоді як пояснити те...; Ці факти, як показують проведені нами спостереження, не підтверджені*); доказ антитези (*Вважаю за потрібне навести такі приклади; Підтвердженням цьому є публікація ...*).

Усні жанри наукової комунікації вимагають досконалого володіння словом, правильного і доречного використання його виражальних засобів. Важливо дотримуватися і принципу «комунікативної співпраці», що виявляється в коректності висловленої критики й етичному оформленні негативної оцінки, яку за науковим етикетом слід пом'якшувати. Толерантність наукової дискусії зумовлює дотримання шанобливого ставлення до думки іншого, критичний підхід не тільки до чужих, а й до власних наукових результатів, орієнтація на некатегоричність викладу, взаємодія учасників наукового діалогу.

Отже, підготовка, тренування, впевненість, зміна інтонації, темпу мовлення, тембру голосу, паузи – невід'ємні елементи вдалих доповіді і виступу, успіх яких залежить від актуальності досліджуваної проблеми, захопленості нею й уміння оратора її подати. Щоб оволодіти полемічним мистецтвом, слід розуміти сутність і вимоги проведення наукової дискусії, суперечки, диспуту,

дотримуватися культури полеміки, вдосконалювати уміння переконливо викладати свої думки, дискутувати, послуговуючись різними способами аргументації, вести діалог, дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

Завдання для письмового виконання на занятті

1. Письмово прокоментуйте визначення об'єкта й предмета дослідження, зроблене проф. П. І. Білоусенком.

***Об'єкт і предмет** дослідження співвідносяться між собою як поняття родові і видові відповідно, як поняття системи чи її елементів. Тому, коли виникає потреба уточнити об'єкт дослідження, визначають ще й його предмет.*

Визначте об'єкт і предмет дослідження для таких учнівських тем: „Антропоніми в творах Всеволода Нестайка”, „Воєнна лексика в романі Василя Шкляра „Троща”, „Власні назви в медичній термінології”.

2. Опишіть композицію мовознавчого дослідження старшокласників. Дайте розгорнутий коментар-пораду до написання вступу наукової роботи.
3. Напишіть загальні вимоги до теоретичного розділу. Подайте зразок опису історіографії до одного з питань авторської програми мовознавчого гуртка.

ТЕМА 11. Організація самостійної роботи студентів

1. Поняття про самостійну роботу.
2. Значення самостійної роботи в навчально-виховному (освітньому) процесі.
3. Роль викладача в організації самостійної роботи студентів.
4. Класифікації типів і видів самостійної роботи.
5. Організація самостійної роботи з науково-навчальними текстами.

Поняття про самостійну роботу

Як свідчить аналіз фахової літератури, поняття самостійна робота тлумачиться науковцями неоднозначно: як форма і метод навчання, у якій задіяні студент і викладач, як спеціальні завдання, призначені для самостійного виконання студентами, діяльність студентів без безпосередньої участі педагога. За С. Архангельським, самостійна робота – це самостійний пошук необхідної інформації, набуття знань, використання цих знань для розв'язання навчальних наукових і професійних завдань. ОюСеменог розглядає самостійну роботу як таку, що виконує пізнавальну, навчальну й виховну функції; як метод навчання, що виконує контролювальну функцію, отже, розширює й поглиблює отримані на заняттях знання, сприяє формуванню вмінь і навичок вивчення літератури,

виховує самостійність, творчість, переконаність. Самостійна робота визначається основною формою організації самостійної навчальної діяльності магістрантів. М. Князян вважає самостійну роботу діяльністю, що складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу під час лекції, підготовки до занять, екзаменів, заліків, виконання курсових і дипломних робіт. На думку П. Підкасистого, самостійна робота є навчальним завданням, тобто об'єктом діяльності суб'єкта, пропонованим викладачем чи передбаченим програмою, посібником. А з іншого боку – є формою вияву певного способу діяльності, спрямованого на виконання відповідного навчального завдання, а саме способу діяльності магістранта задля отримання зовсім нового, раніше невідомого йому знання або задля впорядкування й поглиблення вже наявних знань. Самостійна робота розглядається як різновид пізнавальної діяльності, яка спрямована на різнобічну підготовку фахівця до подальшого життя. Самостійна робота передбачає вивчення і засвоєння великого обсягу навчальної інформації, що постійно зростає, задля формування особистості спеціаліста в будь-якій галузі та його конкурентоспроможності в суспільстві. Самостійну роботу різні вчені тлумачать по-різному: як форму організації, метод, засіб навчання та як різновид навчальної діяльності.

Отже, самостійна робота спрямована на засвоєння нових знань, передбачає готовність до пошукової роботи, співвідноситься з творчими здібностями та формується в процесі активної інтелектуальної діяльності майбутніх магістрів-філологів. На думку А. Алексюка, самостійність у здобутті знань передбачає оволодіння складними вміннями і навичками бачити зміст та мету роботи, організовувати власну самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішуваних питань, пізнавальну й розумову активність та самостійність, здатність до творчості.

Вагомою ознакою самостійної роботи є наявність внутрішніх спонукань і пов'язане з ними осмислення змісту й цілей роботи. Самостійна робота є конкретним виявом самостійності розуму.

Класифікації типів і видів самостійної роботи

У педагогічній літературі розроблено багато класифікацій типів і видів самостійної роботи. Найбільш поширеною є класифікація П. Підкасистого, який розмежовує самостійні роботи за зразком, реконструктивно-варіативні, евристичні (часткові пошукові), творчо-дослідницькі.

Самостійні роботи за зразком передбачають виконання різноманітних вправ за зразком, типових завдань. Вони сприяють опануванню матеріалу, проте не розвивають творчої активності.

Конструктивно-варіативні самостійні роботи передбачають необхідність відтворення не лише функціональної характеристики знань, а й структури знань, залучення відомих знань для вирішення завдань, проблем, ситуацій.

Евристичні самостійні роботи пов'язані з вирішенням окремих питань, проблем, поставлених на лекціях, семінарських, лабораторних, практичних заняттях. Так формуються вміння бачити проблему вивчення, самостійно її формулювати, розробляти план вирішення.

Дослідницькі самостійні роботи (курсові, дипломні) спонукають студентів відійти від зразка, їхня діяльність набуває пошукового характеру.

Під час вивчення мовознавчих дисциплін виокремлюють такі види самостійного учіння студента:

- слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, виконання практичних і лабораторних робіт;
- відпрацювання тем лекцій та семінарських (практичних) занять;
- підготовка рефератів і курсових робіт, написання дипломних робіт;
- підготовка до модульного контролю та іспитів;
- робота з літературою тощо.

Навчально-методичний супровід самостійної роботи

У контексті оновлення змісту вищої педагогічної освіти, переходу на інноваційно-гуманістичний підхід до побудови навчально-виховного процесу, розвитку професійного мислення й інформаційної культури, пріоритету самоосвіти вчителів-словесників важливо осмислити проблеми навчальної книги

як педагогічної системи. Створення цілісного підручникотворчого процесу в Україні має враховувати реальний стан справ у теорії і практиці навчально-виховного процесу в Україні, зарубіжний досвід і тенденції сучасного наукового моделювання навчальних книжок. У концепції, розробленій А.Фурманом, С.Атаманенко, В.Клименко, О.Цедик, наголошується на необхідності проектування і створення навчально-книжкового комплексу, який має включати навчальну програму, підручник, збірку творчих завдань для учнів, студентів; книжку для вчителя, викладача; робочий зошит; хрестоматію; навчально-наочні аудіовізуальні посібники; систему довідкової літератури, тести для формування творчого мислення. Основне завдання такої літератури – допомогти в оволодінні соціальним досвідом, мовою певної науки, сприяти вихованню в майбутнього фахівця культури наукового професійного мовлення і мислення.

Аналіз існуючих напрацювань показує, що теорія навчальної книги для вищої школи знаходиться у стадії активної розробки. Українськими і зарубіжними дослідниками розробляються теоретичні основи побудови навчальних посібників для загальноосвітньої та вищої школи, зокрема з філологічних та методичних дисциплін, вимоги до змісту, структури, оформлення, функції, оцінки якості (Т.Балихіна, О.Бандура, В.Беспалько, Н.Волошина, Ф.Жерар, І.Лернер, В.Краєвський, Л.Мацько, Ч.Нгуен, В.Олефіренко, К.Роеж'єр, Л.Скуратівський, Н.Тализіна, Д.Чернілевський, Г.Шелехова та ін.). Питання якості шкільного і вузівського підручників обговорюються на міжнародних та всеукраїнських заходах.

Вищій школі потрібен підручник (посібник) "мобільний, стислий і водночас написаний за канонами майже юридичних кодексів", побудований з урахуванням принципу компетентісно-орієнтованого підходу до змісту та методичного супроводу; він повинен відображати евристичне навчання, яке характеризується розвитком не тільки студента, а й траєкторії його освіти, включаючи розвиток цілей, технологій, змісту освіти. Отже, авторів навчальної книги необхідно володіти як достатнім обсягом знань із своєї дисципліни, так і бути в курсі проблем основної спеціалізації студентів.

Зупинимося на особливостях підручників і посібників нового покоління.

Серед навчальних видань значне місце займають **конспекти лекцій**, які готуються як доповнення до підручника, містять погляд на нові проблеми, що не знайшли висвітлення в навчальних книгах, нові оригінальні матеріали. **Підручник-хрестоматія**, крім викладу тем, уміщує уривки публіцистичних і наукових статей, документів, літературних творів, **підручник-словник-довідник** доповнюється двомовним перекладачем. **Практикум** становлять навчально-методичні матеріали для семінарських і практичних занять, питання для контролю і самоконтролю, тематика доповідей, рефератів і повідомлень, методичні поради щодо організації самостійної роботи, контрольні тести. **Методичні вказівки** включають загальну характеристику дисципліни, опис форм, методів і видів роботи (вивчення літературних джерел, конспектів лекцій, підготовку до практичних занять, семінарів, складання доповідей тощо), призначених для організації самостійної роботи.

Окреслимо структурне наповнення підручника для вищої школи в плані самостійної роботи. У довідниках цей термін тлумачиться як навчальна книга, що містить систематичний виклад навчальної дисципліни (її розділу, частини), відповідає навчальній програмі й офіційно затверджене в якості такого видання. Його мета – у скороченому, компресованому вигляді розкрити всі компоненти навчання, найважливіші процеси і явища, які визначають специфіку певної сфери діяльності, сприяти формуванню здатності студентів накопичувати особистий соціальний досвід, уміння оцінювати явища й події навколишньої дійсності шляхом самостійної роботи. Розгляд підручника як змодельованої визначеної педагогічної системи дає можливість ученим проаналізувати його інформаційну, керівну, стимулюючу, координуючу, раціоналізуючу, виховну, контролюючу функції.

Поняття «посібник» тлумачиться в довідниках як книжка або наочне приладдя, карта, poradnik, довідник, який використовується й у процесі самостійного навчання, довідкове видання з певної галузі знань. Його функція – доповнити або, при потребі, частково замінити підручник. Характерні риси – наукова строгість і обґрунтованість думок, чітка визначеність, об'єктивність, достовірність фактичного матеріалу, методично зумовлена логічна

послідовність. Цілісну внутрішню структуру посібника складають основний і допоміжний тексти та позатекстові компоненти. Основний текст містить характеристику ключових понять курсу, допоміжний – тексти, що поглиблюють основні положення, опис вправ, завдань тощо.

Підручники, навчальні посібники для вищої школи повинні забезпечувати на високому науковому й методологічному рівні розкриття питань програми навчальної дисципліни з урахуванням останніх досягнень науки, техніки, технології, умови для самостійної творчої роботи студентів, сприяти розвитку мотивації навчання, формуванню творчих навичок. Важливими ознаками є врахування неперервності підготовки, наступності знань, отриманих при вивченні попередніх дисциплін, тісні внутрішньодисциплінарні та міждисциплінарні зв'язки, завдання, виконання яких пропонує використання технічних засобів навчання.

Структуру цих книг складають підсистеми: передмова, основна частина, висновки. Передмова – це вступний нарис, у якому характеризується призначення цього видання, місце пропонованого курсу в освітній програмі й серед інших навчальних дисциплін, відповідність вимогам Державних стандартів, чинної або авторської навчальної програми, розкриваються особливості побудови і змісту видання, відмінність від інших. Основна частина – це методично оброблений і систематизований автором навчальний матеріал, зокрема й для самостійної роботи. У висновках подається узагальнення навчального матеріалу, пропозиції щодо подальшого застосування набутих знань.

Кінець XX – початок XXI століть позначені тенденціями створення посібників, побудованих з урахуванням модульного принципу, проблемного підходу, діалогового режиму спілкування. Такі книги передбачають на початку кожного розділу оголошення навчальної мети, всередині основного тексту – питання для самоперевірки прочитаного, в кінці розділу – завдання чи резюме. Є такі різновиди підручників – конвекційні, проблемні, комбіновані, варіативні, авторські, альтернативні. *Конвекційні* (або систематичні) навчальні підручники відповідають усталеним традиціям класичної педагогіки і відзначаються

енциклопедичністю та монографічністю. *Проблемні* – ґрунтуються на теорії проблемного навчання; *комбіновані* (універсальні) містять елементи різних видів; у *варіативних* – наявна інваріантна (забезпечує студентів необхідними знаннями незалежно від їх спеціалізації) і варіантна (відповідає індивідуальним програмам професійного й особистісного розвитку фахівців) частини. *Авторські й альтернативні книги* написані за власною навчальною програмою.

При підготовці навчально-методичного забезпечення для освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр» необхідно враховувати умови безперервної освіти, розвиток інтелектуальних здібностей, формування продуктивного мислення; наступність, узгодженість компонентів освітнього процесу. Навчальні книги для бакалаврів і спеціалістів мають укладатися з урахуванням принципів предметності, наступності, циклічності викладу матеріалу, для магістрів – на основі діяльнісного принципу. Для навчальних дисциплін, що вивчаються на рівні спеціаліста, бажане використання підручників кількох авторів, які пропонують різні підходи до викладу відповідного матеріалу. При створенні навчальних книг для магістрів важливо враховувати фахову підготовку, високу інформаційну культуру, знання іноземної мови, можливість індивідуального навчання, здатність до постійної самоосвіти, зацентрування на багатоманітності теоретичного й методологічного плюралізму у висвітленні однієї і тієї ж навчальної дисципліни, на дискусійності й полемічності викладу, потребу в активному користуванні науковою періодикою й монографічною літературою, міждисциплінарний характер навчання.

Схарактеризуємо окремі з сучасних навчальних книг для студентів-філологів.

Новими освітніми технологіями збагачуються *підручники лінгвістичного блоку* професійної підготовки. Останнім часом освітній простір наповнюється підручниками, в яких розглядаються основні питання курсу з урахуванням сучасного стану науки, подається необхідна довідкова інформація, перелік основної і допоміжної літератури, предметний покажчик, запитання і завдання для самоперевірки (Наприклад, підручники М.Кочергана «Вступ до

мовознавства» (2000), І.Ющука «Українська мова» (2003)).

Однією з вдалих і зарекомендованих у зарубіжних країнах спроб є використання в навчальному процесі як друкованих, так і електронних варіантів підручників та посібників, які б органічно поєднали особистісно-орієнтований підхід у навчанні і розвиток інформаційних технологій. У вжиток користувачів поступово входять як поняття "гіпертекст", "гіпертекстові системи", "традиційний електронний посібник з гіпертекстовими сторінками", "інтерактивне освітнє середовище", так і власне підручники з мультимедійним супроводом, електронні навчально-методичні комплекси, що включають електронні посібники, тренінгові комп'ютерні програми, комп'ютерні лабораторні практикуми, контрольно-тестуючі комплекси, навчальні відеофільми, аудіозаписи.

Прокоментуйте думку українського вченого О. Малихіна:

Практика показує, що керуючись лише гаслом: "Будь самостійним!", студент першого року навчання не в змозі його наслідувати. Постановка операційно-адаптаційних завдань може вирішити цю проблему, якщо спрямована на досягнення усвідомлення студентами органічного зв'язку всіх форм навчання, їх наступності, зв'язку рівня засвоєння попереднього матеріалу з подальшими результатами в навчанні. Для цього необхідно, щоб система завдань для самостійної роботи студентів першого курсу вмотивовувалась і цілковито "вимальовувалась" на лекції, включала б у себе такі завдання, що передбачають як їх миттєве виконання, так і розгляд під час наступної лекції або практичного заняття, розв'язання в процесі поза аудиторної підготовки (Малихін О. В. *Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів: теоретико-методологічний аспект : [монографія].* Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. С.58).

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Методика викладання мовознавчих дисциплін у закладах освіти: навчально методичний посібник для магістрантів філологічного факультету (освітня програма 8.014 СО «Українська мова та література»). Укладач: доц. Філак І.Я. Ужгород, 2023.
2. Філак І.Я. Розвиток мовленнєвих компетентностей студентів спеціальності «Фізична терапія. Ерготерапія». *Україна. Здоров'я нації*. 2022. № 2 (68). С.109-113.
3. Філак І.Я. Перша українська граматика для іноземців чеською мовою. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : Збірник наукових праць. Вип. 21. Ареалогія й ономастика . - Ужгород, 2016. –С.150-152.
4. Філак І.Я. Олекса Синявський. Норми української літературної мови (рецензія на репринтне видання). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія філологія Вип.2 (42).Ужгород, 2019. С.243-244.
5. Болубаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посібник К.: Компас, 1997.
6. Бородюк Н. Університетський філолог в інтер'єрі сучасності. Урядовий кур'єр. 2004. № 21, 1 липня. С. 19.
7. Великожон В. А. Історія створення підручників з української мови : від давнини до 80-х років ХХ століття [текст]. К.: НДІУ, 2008. 88 с.
8. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія та методологія : посібник. – Донецьк : РВВ ДНУ, 2006. – 88 с.
9. Волкова Н. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика : монографія. Донецьк : Вид-во ДНУ, 2005. 304 с.
10. Волосова О. Культурно-освітня ситуація в країні й викладання української мови у вищій школі . *Українська мова і література в школі*. 2005. №6. С. 36 – 39.
11. Гарбусев В. Вивчаємо комп'ютерні мережі. К., 2005.

12. Голобородько Є. Аспекти підготовки сучасного вчителя .Педагогічні науки : зб. наук. праць. Вип. XIX. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2001. С. 14-17.
13. Голуб Н. Б. Організація самостійної роботи студентів під час вивчення риторики .Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Пед. науки. – 2009. – № 4 (167). – С. 88-102.
14. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : монографія [текст] .Черкаси : Брама , 2008. 400 с.
15. Гончаренко С. І. Український педагогічний словник. К., 1997.
16. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : [монографія]. Луганськ : Альма-матер, 2004. 362 с.
17. Горошкіна О. М. Магістерська робота: від задуму до захисту : [метод. путівник]. Луганськ, 2006. 25 с.
18. Григоренко Л. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності . Рідна мова. 2005. №8. С. 22-24.
19. Гуманітарні технології. К.: ВД „КМ Akademia”, 1994.
20. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. К.: Академвидав, 2004 .
21. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики. Рівне, 2001. 222 с.
22. Дороз В. Ф. Методика викладання української мови у вищій школі : навч. посібник. К.: Центр навч. літ., 2018 . 276 с.
23. Доценко О. Розвивати методичний „смак” викладачів. Модульно-рейтингова технологія вивчення курсу „Ділова українська мова”. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2003. № 6. С. 93-98.
24. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
25. Згуровський М. Основні завдання вищої освіти України щодо реалізації принципів Болонського процесу та забезпечення вимог сфери праці . Вища

- школа : наук.-практ. вид. 2004. №5/6. С.54-61.
26. Інноваційні технології викладання української мови та літератури в школі і ВНЗ: проблеми та пошуки : [наук.-метод. зб.] / Ін-т педагогіки АПН України ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка; Житомирський обласний ін-т післядипломної пед. освіти / Г. В. Грибан (відп. ред.). Житомир : Полісся, 2004. 212 с.
 27. Капська А. Й. Педагогіка живого слова : навч.-метод. посібник. К.: ІЗМН, 1997. 140 с.
 28. Караман С. Спецкурс «Актуальні проблеми поглибленого вивчення української мови в гімназіях» .Дивослово. 1997. № 11. С. 58 – 60.
 29. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії : [навч. посібник для студ. вищ. закладів освіти]. К.: Ленвіт, 2000. 272 с.
 30. Киричок І. Педагогічне спілкування у діяльності вчителя : [навч.-метод. посібник]. – Ніжин, 2008. – 391 с.
 31. Концепція педагогічної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1999. № 8.
 32. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту (програма курсу для філологічних факультетів) . Дивослово. 2006. №11. С. 36-39.
 33. Кузнецова Г. Інтерактивний методичний колоквіум як засіб формування вчителя-словесника . Дивослово. 2006. №11. С. 32-36.
 34. Кучерук О. А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів] . Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 182 с.
 35. Кучерук О. А. Самостійна робота студентів з методики української мови : [метод. посібник] . Житомир : Поліграфічний центр ЖДПУ, 2001. 91 с.
 36. Левківський К. М. Завдання щодо забезпечення якості вищої освіти України в контексті Болонського процесу . Вища шк. 2004. №5 – 6. С. 89.
 37. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти. К., 1996.
 38. Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії : проектування процесу навчання української мови у вищій школі. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. 296 с.

39. Методика ігрових занять : [навч. посібник] / П. М. Олійник, Р. Р. Балан, О. Ф. Вербило та ін. ; за ред. П. М. Олійника. К.: Вища шк., 1992. 213 с.
40. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : [підручник для студентів-філологів] / за ред. М. І. Пентиліук. К.: Ленвіт, 2005. 400 с.
41. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи : [навч. посібник] .За заг. ред. О. Г. Мороза. К.: НПУ, 2003. 267 с.
42. Навчальний процес у вищій педагогічній школі / за ред. акад. О. Г. Мороза. К.: НПУ, 2000.
43. Нікітіна А. В. Текст. Педагогічний дискурс : [метод. рекомендації до вивчення курсу для магістрантів філологічного факультету]. Луганськ, 2006. 27 с.
44. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : [навч. посібник]. К.: Просвіта, 2000.
45. Окуневич Т. Модульна система навчання в удосконаленні культури мовлення майбутнього вчителя-словесника . Вісник Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. 2003. № 12 (68).
46. Онкович Г. В. Українознавство і лінгводидактика. К., 1997.
47. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень студентами вищих навчальних закладів / Кол. авт. : М. І. Соловей, Є. С. Спіцин, К. К. Потапенко та ін. К., 2004.
48. Осадчук Р. І. Діалогічні методи навчання : [посібник для вчителя]. К.: Рута, 2000. 56 с.
49. Освітні технології : навч.-метод. посібник / за ред. доктора пед. наук О. М. Пехоти. К.: А.С.К., 2003.
50. Остапенко Н. Зміст, структура та особливості вивчення курсу „Методика викладання мовознавчих дисциплін у вищій школі” .Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. 2003. № 12. С. 152-160.
51. Остапенко Н. М. Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2008. 330 с.

52. Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови та літератури : навч.-метод. посібник / С. І. Галактьок, В. В. Грубінко, Г. І. Дідук, Н. М. Страшнюк, Н. Д. Камінська ; за ред. Галини Дідук. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 144 с.
53. Педагогіка вищої школи : [навч. посібник] / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. 2-ге вид., перероб і доп. К.: Знання, 2005. 399 с.
54. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. статей. К.: Ленвіт, 2011. 256 с.
55. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : [навч.-метод. посібник] за ред. О. І. Пометун. К.: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.
56. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник для студ. Педуніверситетів та інститутів / кол. авт. за ред. М. І. Пентилюк. К.: Ленвіт, 2011. 366 с.
57. Семеног О. М. Допрофесійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури .Українська література в загальноосвітній школі. 2004. № 4. С. 4-7.
58. Семеног О. М. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника : [навч. посібник]. Глухів, 2005.
59. Семеног О. М. Інноваційні тенденції у професійній підготовці майбутнього вчителя рідної мови і літератури в Росії . Українська література в загальноосвітній школі. 2007. №7. С. 47-50.
60. Семеног О. М. Інтегративний потенціал спецкурсів у професійній підготовці майбутніх учителів-словесників . Рідна школа. 2005. № 11. С.29-33.
61. Семеног О. Культура наукової української мови : [навч. посібник] за ред. Л. Мацько. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 252 с.
62. Семеног О. М. Курс "Вступ до слов'янської філології" у професійній парадигмі майбутнього вчителя-словесника . Дивослово. 2004. № 1. С. 41-46.

63. Семеног О. Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних факультетів педагогічних університетів : [навч.-метод. посібник]. К.-Глухів : РВВ ГДПУ, 2002. 96 с.
64. Семеног О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : [монографія]. Суми : ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2005. 404 с.
65. Семеног О. М. Тенденції професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (70-ті роки ХХ століття) .Рідна школа. 2004. № 12. С. 36-38.
66. Семеног О. М. Удосконалення професійної компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури .Українська література в загальноосвітній школі. 2006. № 8. С. 49-53.
67. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів [монографія] Черкаси : Видавець Вовчок О. Ю., 2006. 328 с.
68. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. С. 214-231.
69. Скуратівський Л. До лінгводидактики, зорієнтованої на формування духовної мовної особистості . Дивослово. 1997. № 9. С. 52-53.
70. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посібник / М. Пентиліук, О. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лук'янченко, Н. Мордовцева, А. Нікітіна, Л. Попова ; за ред. М. Пентиліук. К.: Ленвіт, 2003. 149 с.
71. Створюємо презентації Power Point / упоряд. І. Скляр. К., 2005.
72. Стецюк Н. Інтегроване заняття-дослідження як перспектива творчого розвитку студентів .Українська мова і література в школі. 2007. № 4. С. 39-43.
73. Цінько С. Роль ТЗН і комп'ютерних технологій у розвитку професійно-творчого потенціалу майбутніх вчителів-словесників . Українська мова і література в школі. 2005. №1. –С. 40-42.
74. Шайдур І. Психолого-педагогічні аспекти організації самостійної роботи студентів . Рідна школа. 2000. № 3. С. 54-61.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

Сайт УжНУ URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/>

Репозитарій УжНУ URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/>

Наукова бібліотека УжНУ URL: <http://www.lib.uzhnu.edu.ua/#myCarousel>

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

НУШ URL: <https://nus.org.ua/>

1. <http://www.ukrmova.dn.ua> – українська мова та література. Методичні матеріали до уроків, олімпіад та конкурсів. Календарне планування, тематична атестація, атестація учителя, розробки уроків.
2. <http://skripnikmarina.ucoz.ua> – онлайн-тести з української мови та літератури; довідники, кросворди, розробки уроків, презентації, аудіо- та відеоматеріали з української літератури тощо.
3. <http://eureka.ucoz.ua> – цікавий матеріал з літератури.
4. http://www.parta.com.ua/ukr/school_program – пряме посилання на сторінку з уроками.
5. <http://www.ukrlitzno.com.ua> – українська література – готуємося до іспитів (ЗНО/ НМТ).
6. Електронний підручник з сучасної української мови:
<http://www.philolog.univ.kiev.ua/WINS/pidruchn/index.htm>
7. Нова мова: <http://www.novamova.com.ua>
8. Семеног О. М. Електронний навчально-методичний комплекс «Словесник»:
<http://www.children.edu-ua.ne>
9. Урок української: http://www.t.kiev.ua/urok_ukrain/